

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Ústav českého jazyka a teorie komunikace

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Učitelství češtiny jako cizího jazyka

Bc. Monika Čepelíková

Realizace konsonantů v češtině vietnamských rodilých mluvčích
Czech Consonants and Their Realization by Vietnamese Speakers

Praha, leden 2017

Vedoucí práce: PhDr. Pavel Machač, Ph.D.

Děkuji vedoucímu mé diplomové práce panu PhDr. Pavlu Macháčovi, Ph.D. za podnětné připomínky a čas, který mi věnoval. Dále bych chtěla velice poděkovat paní Mgr. Magdaléně Zíkové za pomoc při analýze nahrávek a cenné rady.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 3.1.2017

podpis

ABTRAKT:

Diplomová práce se zabývá percepčně nápadným odchytkám v realizaci konsonantů v češtině vietnamských mluvčích. Cílem práce je identifikace, charakteristika, kategorizace a kvantifikace odchylek od běžné české výslovnosti podle konkrétních způsobů realizací. V teoretické části jsou kontrastivně srovnány konsonantické inventáře češtiny a vietnamštiny a struktura slabik v obou jazycích. Další část je zaměřena na stručnou analýzu výslovnostních cvičení v nejčastěji používaných učebnicích češtiny pro cizince a jejich didaktický přínos pro studenty češtiny jako cizího jazyka. Pro srovnání byla analyzována i učebnice určená pro Vietnamce a učebnice angličtiny, ve kterých je výslovnosti a realizaci hlásek věnována mnohem větší pozornost. Samotný výzkum je založen na analýze 16 nahrávek rodilých vietnamských mluvčích metodou pečlivého poslechu za podpory programu Praat. Výsledky ukázaly, že nejčastěji realizované odchylky v projevu vietnamských rodilých mluvčích jsou zapříčiněny interferencí z rodného jazyka, a to zejména vlivem rozdílů v souhláskových inventářích vietnamštiny a češtiny a jejich rozdílných fototaktických pravidel.

Klíčová slova: čeština jako cizí jazyk, vietnamština, výslovnost, konsonanty, fonetika, didaktika

ABSTRACT:

Present diploma thesis deals with perceptively noticeable deviations in realization of consonants in Czech of Vietnamese native speakers. The aim of the thesis is identification, characterization, categorization and quantification of the deviations from common Czech pronunciation according to specific ways of realization. In the theoretical part the consonant systems of both the languages and their syllabic structures are compared contrastively. The following chapter is dedicated to a short analysis of the pronunciation exercises and their didactic contribution in the most frequently used textbooks of Czech as a foreign language. Moreover, a textbook designated for Vietnamese speakers and an English textbook were analyzed for a better comparison. The research itself is based on an analysis of 16 records of Vietnamese native speakers by a method of careful listening in Praat program. The results have shown that the most frequent deviations in the speech of Vietnamese speakers were caused by interference from their mother tongue, especially because of the different consonant systems of Czech and Vietnamese and their different phonotactic rules.

Keywords: Czech as a foreign language, Vietnamese, pronunciation, consonants, phonetics, didactics

OBSAH

1. ÚVOD.....	9
1.1 Výuka výslovnosti v kurzech češtiny pro cizince.....	9
1.2 Výuka české výslovnosti pro vietnamské mluvčí.....	9
1.3 Historie vietnamsko-českých vztahů	10
1.4 Cíle diplomové práce	11
2. ČEŠTINA A VIETNAMŠTINA V KONTRASTIVNÍM POHLEDU.....	12
2.1 Jazyková situace	12
2.1.1 Vietnam.....	12
2.1.2 Česká republika	12
2.2 Zařazení češtiny a vietnamštiny	13
2.2.1 Vietnamština	13
2.2.2 Čeština.....	13
2.3 Souhláskový inventář vietnamštiny a češtiny	14
2.3.1 Inic iální konsonanty ve vietnamštině.....	14
2.4 Slabika.....	18
2.4.1 Vietnamská slabika.....	18
2.3.2 Česká slabika	22
2.5 Potenciálně rizikové konsonanty a jejich kombinace	24
3. ANALÝZA UČEBNIC.....	25
3.1 Čeština express 1	25
3.2 New Czech Step by Step	27
3.3 Čeština krok za krokem 2	27
3.4 Chcete mluvit česky? 1.....	28
3.4.1 Porovnání anglické a vietnamské mutace učebnice.....	29
3.4.2 Analýza pracovního sešitu vietnamsko-čínské mutace.....	30
3.5 Čeština pro život.....	30
3.6 Mluvme česky – Čítanka (začátečníci)	31
3.7 Čeština pro Vietnamce z klubu Hanoi.....	32
3.8 Shrnutí analýzy učebnic	33
4. METODA.....	35
4.1 Materiál	35
4.2 Mluvčí	36
4.3 Způsob analýzy.....	37
4.4 Terminologie	40

4.4.1 Prétura a koda	40
4.4.2 Systémové a individuální odchylky	40
4.5 Kategorie odchylek	41
4.5.1 Modifikace.....	41
4.5.2 Nahrazení.....	42
4.5.3 Epenteze	42
4.5.4 Elize	42
5. VÝSLEDKY.....	44
5.1 Systémové odchylky	44
5.1.1 Explosivy.....	44
5.1.2 Frikativy	50
5.1.3 Afrikáty	58
5.1.4 Nazály	61
5.1.5 Aproximanty	61
5.2 Vybrané individuální odchylky	65
5.2.1 Prétura.....	65
5.2.2 Koda.....	67
5.3 Nejfrekventovanější odchylky.....	69
5.4 Nejrizikovější konsonanty a hláskové kombinace pro vietnamské mluvčí	71
6. ZÁVĚR.....	75
7. Literatura.....	79
8. Příloha 1- Přepis textu.....	83
Příloha 2 – záznam odchylek	dostupné na přiloženém CD

Seznam zkratk:

IPA – International Phonetic Association

ČR – Česká republika

Seznam tabulek:

Tabulka 1: Iniciální konsonanty ve vietnamštině (na základě Kirby, 2011, 382 a Slavická, 2008, 87)

Tabulka 2: Grafický zápis a výslovnost vietnamských počátečních konsonantů odlišných od češtiny (na základě Slavická: 2008, 87-101 a Thompson: 1965, 4-9)

Tabulka 3: Souhláskový inventář češtiny (založeno na Cvrček, 2015 45-46; Palková 1994, 39 a 209.)

Tabulka 4: Schéma struktury vietnamské slabiky na příkladu vietnamského jména Ngu^ên (Slavická, 2008, 43)

Tabulka 5: Druhy slabik podle přítomnosti iniciály a pretonály podle Slavická (2008, 46)

Tabulka 6: Typy slabiky podle přítomnosti koncové souhlásky podle (Slavická, 2008, 46)

Tabulka 7: Podoby finály (rhyme) ve slabice obsahující iniciální konsonant (Nguy^ên Đ^ình-Hoà, 1997, 19)

Tabulka 8: Stavba slabiky na příkladu slova „střep“ (založeno na Cvrček, 2015, 55)

Tabulka 9: Příklad zápisu fonetických parametrů

Tabulka 10: Odchylky v realizaci exploziv – shrnutí

Tabulka 11: Odchylky ve výslovnosti frikativ – shrnutí

Tabulka 12: Odchylky ve výslovnosti afrikát – shrnutí

Tabulka 13: Odchylky ve výslovnosti aproximant – shrnutí

Tabulka 14: Vybrané individuální odchylky – shrnutí

Tabulka 15: Nejfrekventovanější odchylky

Seznam obrázků

Obrázek 1: Příklad cvičení na výslovnost, English File, Upper-Intermediate, 3rd edition, 2014.

Obrázek 2: Příklad zaznamenávání odchylek

1. ÚVOD

1.1 Výuka výslovnosti v kurzech češtiny pro cizince

V současnosti může učitel češtiny jako cizího jazyka čerpat z poměrně velkého množství materiálů a učebnic. Pokud se však chce zaměřit na výslovnost češtiny, zjistí, že většina těchto materiálů je nedostačující. Vzhledem k tomu, že mnoho učebnic není zaměřeno na studenty mluvící konkrétním rodným jazykem, výslovnostní cvičení, pokud se tedy nějaká v učebnici vyskytují, jsou zacílena spíše na obecně komplikované hlásky v češtině, ne však na hlásky problematické pro mluvčí určitého jazyka. V porovnání s učebnicemi světových jazyků zaměřených na široké spektrum studentů z různých zemí, jež se mnohem intenzivněji zabývají výslovností, učebnice češtiny razantně strádají.

Tento stav je však celkem překvapivý, vezmeme-li v potaz fakt, že mnozí rodilí mluvčí češtiny hledí na korektní výslovnost své mateřštiny jako na důležitý aspekt zvládnutí jazyka. Přirozená výslovnost blízká výslovnosti rodilého mluvčího také v mnohém usnadňuje porozumění obsahu sdělení a určitě může zvýšit sociální status nerodilého mluvčího v očích mluvčího rodilého.

1.2 Výuka české výslovnosti pro vietnamské mluvčí

V kurzech češtiny mnoho Vietnamců nenajdeme, často jsou tedy zařazeni do smíšených skupin, ve kterých jsou zastoupeni mluvčí s různými rodnými jazyky. Není tudíž neobvyklé, že se v jednom kurzu sejdou Slované s Neslovany. Čeština a vietnamština jsou jazyky genealogicky i typologicky velice rozdílné, liší se nejen v oblasti gramatiky či lexika, ale i po zvukové stránce. Bohužel v kurzech není dostatečný prostor pro nácvik výslovnosti, jelikož slovanští mluvčí, na rozdíl od studentů mluvících neslovanským jazykem, obvykle intenzivnější procvičení výslovnosti nepotřebují a aktivně jej ani nevyžadují.

Mezi často odpozorované chyby ve výslovnosti u vietnamských studentů patří zejména poziční souhláskové redukce, např. na konci slabiky či slova. Vietnamská slabika totiž může na svém konci obsahovat pouze nazály a hlásky *p, t, k*. Tyto konsonanty jsou ale nevypuštěné, to znamená bez exploze. Vzhledem k tomu, že jiný konsonant na konci slabiky je pro Vietnamce nepřipustný, mohou tyto konsonanty v češtině buď úplně vypuštět, nebo je nahrazovat artikulačně nejpodobnějšími explozivami. (Zíková, 2012: 127)

Soustavnému nácviku potenciálně problematických slov pro Vietnamce se však nejpopulárnější učebnice češtiny pro cizince příliš nevěnují. Učitelům tak nezbyvá nic jiného než hledat speciální materiály (pokud nějaké vůbec k dispozici mají) či se spolehnout na vlastní znalosti a kreativitu.

1.3 Historie vietnamsko-českých vztahů

Vietnamská komunita je jedna z nejpočetnějších menšin v České republice. Vysoký počet Vietnamců v ČR není náhodný. Dnešnímu stavu předchází dlouhá historie společného kontaktu mezi Českou republikou a Vietnamem.

Migrace obyvatel z Vietnamu do naší země probíhala v několika vlnách již v době komunismu. Diplomatické vztahy mezi Československem a Vietnamskou demokratickou republikou byly navázány v roce 1950. Partnerské vztahy mezi oběma komunistickými zeměmi nebyly pouze politické, nýbrž také obchodní. Československo tak v rámci těchto vztahů začalo udělovat studijní stipendia na českých vysokých školách. (Ičo: 9-10) První generace Vietnamců se do Československa dostala již v útlém věku a absolvovala základní i střední školy. V Chrastavě na Liberecku byla dokonce zřízena vietnamsko-česká základní škola. Mnozí z nich se však vrátili zpět do Vietnamu. Mnohem vyšší počet Vietnamců přicestoval do Československa právě na základě mezistátních dohod od 50. let minulého století. Po absolvování střední školy ve Vietnamu studenti dostali možnost studia na českých a slovenských vysokých školách, nejprve však absolvovali roční kurz češtiny či slovenštiny. Kromě toho dostali od 60. let mladí Vietnamci v Československu možnost i vyučení na českých učňovských učilištích. Po absolvování učiliště měli možnost pracovat v českých a slovenských podnicích. V polovině 90. let razantně přibyl počet Vietnamců v rámci slučování rodin (šlo zejména o rodinné příslušníky, např. manželky a děti) a následkem toho se na území České republiky narodila druhá generace Vietnamců, jež považuje češtinu za svůj rodný jazyk. (Vasiljev: 22-25)

V současnosti se tedy můžeme setkat jak s mladými Vietnamci, kteří si češtinu osvojují přirozeně, tak i s těmi, kteří mluví pouze vietnamsky a jsou prakticky monolingvní. Tématem této práce tudíž není ani druhá, ani dnes již třetí generace Vietnamců již v České republice narozených, nýbrž ti, pro něž je čeština jazyk cizí. Těch samozřejmě není zanedbatelné množství, v České republice je více než 60 tisíc obyvatel se státním občanstvím Vietnam (viz níže). Toto jsou rozhodně pádné důvody, proč výuce Vietnamců věnovat větší pozornost.

1.4 Cíle diplomové práce

Cílem této práce je analýza čteného textu od několika vietnamských mluvčích různých úrovní a identifikace percepčně nápadných odchylek ve výslovnosti konsonantů, kterých se vietnamští mluvčí nejčastěji dopouštějí. Z odchylek již dříve vyznamenaných během kurzů češtiny pro cizince můžeme předpokládat, že nejčastějším problémem bude právě soustavná redukce či elize konsonantů na konci slabiky či na konci slova. Dalším předpokládaným problémem jsou složité souhláskové shluky, které mohou být zjednodušovány různými kompenzačními strategiemi, jako např. vkládáním dalších hlásek. Jako obtížná se může dále jevit realizace konsonantů, jež ve vietnamštině neexistují. Mluvčí je tak mohou nahrazovat jinými artikulačně podobnými konsonanty.

V úvodu své práce krátce shrnu rozdílné konsonantické systémy češtiny a vietnamštiny a pokusím se vymezit pro Vietnamce potenciálně problematické konsonanty. Dále provedu krátkou analýzu učebnic češtiny pro cizince, abych zjistila, zda jsou v nich alespoň částečně zastoupena cvičení zaměřena na výslovnost pro Vietnamce složitých konsonantů. Podle výsledků v praktické části se pak budu snažit navrhnout, na jaké konsonanty popř. na jaké konsonantické shluky by se měl učitel při výuce zaměřit a pomoci tak zlepšit vietnamským studentům výslovnost v češtině.

2. ČEŠTINA A VIETNAMŠTINA V KONTRASTIVNÍM POHLEDU

2.1 Jazyková situace

2.1.1 Vietnam

„Vietnam se nachází v jihovýchodní Asii, na severu sousedí s Čínou, na západě s Laosem a Kambodžou, na východě a jihu se dotýká Jihočínského moře.“ (Slavická, 2008, 13). Kromě majoritních Vietů (kterých je až 88 %) je Vietnam domovem nejméně 54 různých etnik, například Thajů, Muongů, Číňanů, Mongů, Khmerů či Čamů. Počet obyvatel ve Vietnamu je podle sčítání z roku 2015 90 milionů¹. Naprostá většina obyvatel se dorozumívá právě vietnamsky, a to i národnostní menšiny. Mnoho obyvatel tak žije v bilingvním prostředí. Jazyky národnostních menšin žijících ve Vietnamu můžeme zařadit do pěti jazykových rodin – rodiny jazyků austroasijských (kam patří i vietnamština), austronéských, tibetočínských, thajských (větev thajsko-kadajská) a hmong-jaoských. Jazyk nejpočetnější národnostní menšiny na území Vietnamu se nazývá taj a hovoří jím 1 140 342 osob (Slavická, 2008, 13-15).

2.1.2 Česká republika

Jazyková situace v České republice je oproti Vietnamu v mnohém odlišná. Česká republika měla k 31. březnu 2016 10 558 524 obyvatel.² „Česky mluví více než devět a půl milionu obyvatel ČR (dvě stě až tři sta tisíc mluvčích češtiny, emigrantů a jejich potomků žije v zahraničí, převážně v severní Americe). I přes to, že v ČR žije množství národnostních menšin, má čeština dominantní postavení na celém území.“ (Nekvapil, 2009, 11) Do ČR nejčastěji přicházejí Ukrajinci, Slováci a právě Vietnamci (Nekvapil, 2009, 14-17).

K 31.12.2015 bylo v ČR 56 900 cizinců se státním občanstvím Vietnam.³ Kromě toho je v ČR vietnamština od roku 2013 jazykem oficiálně uznané národnostní menšiny.⁴

¹ www.world-statistics.org

² https://www.czso.cz/csu/czso/obyvatelstvo_lide

³ <https://www.czso.cz/csu/cizinci/cizinci-v-cr-bez-azylantu>

⁴ <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rmm/mensiny/vietnamska-mensina-108870/>

2.2 Zařazení češtiny a vietnamštiny

2.2.1 Vietnamština

Mnoho odborníků ještě v nedávné době spekulovalo nad genealogickým původem vietnamštiny. Nguen ve své gramatice (Základy vietnamštiny, 1984) uvádí, že přichází v úvahu tři jazykové skupiny v Jihovýchodní Asii – tibetočínská, austroasijská a austronéská. Sám se přitom přiklání k zařazení vietnamštiny do skupiny austroasijské, podskupiny vietmuongské (Nguen, 1984, xi). Ke stejnému názoru se přiklání i Slavická, jež doplňuje kompletní genetické zařazení vietnamštiny do skupiny vietmuongské, větve mon-khmerské austroasijské jazykové rodiny (Slavická, 2008, 17). Ani názor na typologické zařazení vietnamštiny není zcela jednotný. Slavická vysvětluje, že i podle Skaličky byla vietnamština původně zařazena mezi typ izolační, později se však Skalička přiklonil spíše k typu polysyntetickému. „V každém případě je jasný fakt, že vietnamská slova, plnovýznamová i pomocná, se při žádné gramatické funkci formálně nemění“ (Slavická, 2008, 38). Nguyễn Đình-Hoà ve své publikaci (Vietnamese, 1997) zařazuje vietnamštinu mezi jazyky izolační a tento názor vysvětluje na praktickém příkladu. Ve větě *Sáng nay tôi uống hay tách cà-phê*, již doslova překládá jako (*morning this I/me drink two cup coffee*), slovo *uống* zahrnuje všechny slovesné tvary⁵ (Nguyễn Đình-Hoà, 1997, 17).

Vietnamština byla od 1. století př. n. l. do počátku 20. století zapisována čínskými znaky a současně i tzv. jižními znaky, což byl hieroglyfický systém založený na čínských znacích. (Nguen, 1984, ix). Od 17. st. se s příchodem křesťanství začalo využívat latinizované písmo (zpočátku výhradně k církevním účelům) a po srpnové revoluci v roce 1945 bylo latinizované písmo vyhlášeno za úřední písmo. (Slavická 2008, 20-22)

2.2.2 Čeština

Čeština patří do rodiny západních slovanských jazyků, jde o flektivní jazyk, jenž se vyznačuje využíváním afixů. V tomto případě jeden afix může mít více gramatických funkcí, či naopak

⁵ [...] the verb *uống* actually could mean „drink, drank, drunk or drinking“. (Nguyễn Đình-Hoà: 1997, 17.)

jedna kategorie může být vyjádřena několika různými afixy (Čermák, 2011, 229). Jako příklad mohou sloužit deklinace substantiv, například forma substantiva *ženě* může vyjadřovat zároveň dativ singuláru nebo lokál singuláru. Další substantiva rodu ženského mají v dativu a lokálu singuláru rozdílnou koncovku (např. *růži*). Tak je jedna kategorie reprezentována několika koncovkami. Z typologického hlediska se tedy jedná o naprosto odlišný jazyk. Pro zápis se v češtině, stejně jako ve vietnamštině, využívá latinka. Problém se čtením českého textu by tedy neměl Vietnamcům dělat žádný výraznější problém.

2.3 Souhláskový inventář vietnamštiny a češtiny

2.3.1 Iniciální konsonanty ve vietnamštině

Vietnamština rozlišuje konsonanty iniciální, tedy ty, které stojí na začátku slabiky, a šest konsonantů finálních, jež stojí na konci slabiky za vokálem. Autoři mnoha publikací ponechávají toto rozdělení konsonantů ve vietnamštině zejména proto, že všechny finální konsonanty [t k m n ŋ] (kromě neznělé bilabiální explozivy [p]) se mohou vyskytovat i jako iniciální konsonanty, v kodě se však realizují s nevypuštěným závěrem, zatímco v iniciální pozici k nevypuštěnému závěru nedochází.

Thompson (1965) ve své gramatice popisuje vietnamské konsonanty mnohem podrobněji než Slavická. K iniciálním znělým explozivám poznamenává, že jsou velice často spíše implozivního⁶ charakteru, finální konsonanty pak nepopisuje jako implozivní, nýbrž nevypuštěné. Jako příklad uvádí iniciální znělou bilabiální plozivu [b], které v mluvě předchází ráz, jehož přítomnost zapřičiňuje již zmíněnou implozi. Stejně pak popisuje iniciální znělou alveolární plozivu [d] (Thompson, 1965, 23-24). Ke stejnému závěru dochází i Kirby (2011, 382), dodává však, že imploze u iniciálních znělých ploziv je sice kanonická, nedochází k ní však konzistentně. Ostatní iniciální explozivy [k t] a případně i [c] jsou

⁶ „U imploziv (ingresivních glotalických ploziv) je imploze vyvolána snížením supraglotálního tlaku, jehož příčinou je pohyb hrtanu částečně nebo zcela sevřenými hlasivkami směrem dolů. [...] U znělých imploziv hlasivky fonují. [...] Např. u implozivního [b] dochází na začátku artikulace k bilabiální okluzi a přiblížení hlasivek do fonačního postavení. Následuje pohyb hrtanu směrem dolů za současné fonace s pulmonickou podporou snížení tlaku v nadhrtanových dutinách a nakonec uvolnění bilabiální okluze a průnik vzduchu směrem do ústní dutiny.“ (Duběda, 67)

vyslovovány s explozí⁷. Tuto skutečnost Slavická (2008, 86 a 91) ve své příručce neuvádí, iniciální znělé explozivy [b] a [d] připodobňuje k výslovnosti českých konsonantů [b] a [d].

	labiáln í	labio- dentální	dentální	alveolární	retroflexní	palatální	velární	glotáln í
explozivy			t		ʈ	te / c	k	ʔ
implozivy	ɓ			ɗ				
aspirované			t ^h					
nazály	m		n			ɲ	ŋ	
frikativy		f v		s z	ʂ ʐ		x ɣ	h
laterální aproximanty			l					

Tabulka 1: Iniciální konsonanty ve vietnamštině (na základě Kirby, 2011, 382 a Slavická, 2008, 87)

Tabulka 7 níže shrnuje ortografickou podobu jednotlivých iniciálních konsonantů, jejichž grafický zápis a výslovnost se od češtiny liší. Finální konsonanty ve vietnamštině nemají rozdílnou grafickou podobu, jen velární exploziva [k] může být ve finální pozici zapisována písmenem „ch“ či jako „c“.

grafický zápis	fonetický přepis	výslovnost
b	[b]	bilabiální imploziva, znělá
ʈ	[t ^h]	aspirovaná dentální exploziva
ɗ	[d]	alveolární imploziva, znělá
tr	[t]	neznělá retroflexivní exploziva
ch	[tɕ] nebo [c]	alveopalatální afrikáta, neznělá; palatální exploziva, neznělá
c,k,q	[k]	
n	[n] v severovietnamském dialektu záměna výslovnosti s [l]	
nh	[ɲ]	palatální nazála

⁷ V originále: sharply released (Thompson, 24-25)

ng/ngh	[ŋ]	velární nazála
ph	[f]	
g/gi	[z]	
x	[ɣ]	retroflexivní frikativa, neznělá
r	[ʒ]	retroflexivní frikativa, znělá
kh	[x]	
g/gh	[ɣ]	velární frikativa, znělá
h	[h]	glotální frikativa, neznělá
l	[l] v rolnických oblastech záměna výslovnosti s [n]	

Tabulka 2: Grafický zápis a výslovnost vietnamských počátečních konsonantů odlišných od češtiny (na základě Slavická: 2008, 87-101 a Thompson: 1965, 4-9)

Mezi konsonanty, které jsou v češtině i vietnamštině artikulačně stejné nebo velice podobné, patří alveolární exploziva [t], velární exploziva [k], dále nosovky [m], [n], [ŋ] a [ŋ]. Z frikativ se v obou jazycích vyslovují stejně [f] a [v], alveolární [s] a [z] a velární [x] a [ɣ] a z aproximant laterální [l]. I přes to, že se výše zmíněné hlásky vyskytují v obou jazycích, jejich užití se může lišit. V češtině se velární nazála [ŋ] vyskytuje jako poziční varianta alveolární nazály [n] a závazně se objevuje před hláskami [k] a [g] uvnitř slova (Palková, 1994, 241). K takovým pozičním omezením velární nazály [ŋ] ve vietnamštině nedochází. Podobným příkladem je i [ɣ], v češtině se však jedná o znělý protějšek hlásky [x] a objevuje se jako fakultativní varianta tohoto fonému (Palková, 1994, 241), ve vietnamštině jde však o samostatný foném.

Ve standardní češtině nenalezneme aspirovanou explozivu [t^h], retroflexní frikativy [ɣ] a [ʒ], retroflexní explozivu [t], palatální explozivu [tɛ] a znělé implozivy [b] a [d]. Glotální frikativa [h] se ve vietnamštině vyslovuje nezněle, zatímco v češtině jde o hlásku znělou [h]. V češtině nenalezneme ani alveopalatální afrikátu [tɛ], jež je v práci Kirbyho (2011, 382) stále označována jako palatální exploziva. Kirby ve své ke svému zařazení dodává, že tato hláska byla dříve rozeznávána jako palatální exploziva [c], v současné době ji však mladí Vietnamci na území Hanoie realizují spíše jako alveopalatální afrikátu [tɛ].

Také čeština disponuje značným množstvím konsonantů, které ve vietnamštině neexistují. Jedná se zejména o alveolární frikativy [ʃ], [ʒ], palatální explozivы „t“ a „d“, zapisující se v IPA jako [c] a [ɟ] (v české transkripci [tʰ] a [dʰ]), rovněž velární znělou explozivou [g], aproximantu [j], hlásku „ř“ značenou v IPA jako [r̝] (znělá frikativní vibranta) či její neznělý protějšek [r̥] a také vibrantu [r]. Na rozdíl od češtiny se ve vietnamštině nevyskytují ani alveolární, ani postalveolární afrikáty [tʃ], [dʒ], [tʃ̥], [dʒ̥].

	bilabiální	labio-dentální	alveolární	post-alveolární	palatální	velární	laryngální
explozivy	p b		t d		c ɟ	k g	ʔ
frikativy		f v	s z	ʃ ʒ		x ɣ	ɦ
afrikáty			tʃ dʒ				
frikativní vibranty				r̝ r̥			
vibranty			r				
nazály	m		n			ŋ	
centrální aproximanty					j		
laterální aproximanty			l				

Tabulka 3: Souhláskový inventář češtiny (založeno na Cvrček, 2015 45-46; Palková 1994, 39 a 209.)

Na konci slabiky ve vietnamštině se můžeme setkat pouze se šesti konsonanty – [m], [n], [ŋ], [p], [t] a [k]. Slavická (2008) vysvětluje, že finální konsonanty jsou implozivního charakteru. My se však přikláníme k popisu konsonantů v gramatice Thompsona (1965) a k práci Kirbyho (2011), kteří vysvětlují, že implozivního charakteru jsou znělé explozivy iniciální, respektive znělé explozivy vyskytující se na začátku slabiky, zatímco koncové souhlásky jsou realizovány s nevypuštěným závěrem (viz výše).

V češtině podobná omezení na konec slabiky neexistují, nerodilý mluvčí se však musí seznámit s tzv. neutralizací (či asimilací) konsonantů, ke které dochází uvnitř i na rozhraní slov neoddělených pauzou. Jedná se o znělostní harmonizaci v souhláskových skupinách, kdy se u souhlásek párových připouští jen znělostně sourodé skupiny, buď jen znělé, nebo

neznělé. (Cvrček, 2015, 151) V češtině mimo jiné dochází také k neutralizaci znělosti na konci slov (např. *plod – plot* mají stejnou výslovnost [*plot*]) (Palková, 1994, 244).

2.4 Slabika

2.4.1 Vietnamská slabika

Slabika je ve vietnamštině základní zvuková jednotka, která je většinou shodná s morfémem, tzn. že hranice slabiky je totožná s hranicí morfému. Tyto jednoslabičné morfémy mohou reprezentovat plnovýznamová slova. Ve vietnamštině nedochází k žádnému ohýbání slov (viz 2.2.1). Kromě jednoslabičných slov existují také slova dvouslabičná nebo víceslabičná (která bývají cizího původu). Každá slabika je psána zvlášť a nesmí být výslovností vázána na následující slabiku. Vietnamské slabiky se tudíž vyslovují velmi zřetelně. (Slavická, 2008, 38-39)

Na rozdíl od češtiny se ve vietnamské slabice vždy objevuje samohláska, jež je jádrem slabiky (Slavická, 2008, 40).

Slavická (2008, 38) rozděluje vietnamskou slabiku na 5 fonetických jednotek:

1. tón – vietnamština má celkem 6 tónů⁸
2. počáteční hláska – iniciála
3. pretonála
4. slabikotvorná samohláska – tonála
5. koncová hláska – finála

⁸ Tóny ovlivňují význam slova, ve vietnamštině mají tedy slova *la, là, lá, lả, lã* a *lạ* naprosto rozdílné významy. (Nguyễn Đình-Hoà, 1997, 26)

tón ~			
iniciála	základ		
	pretonála	tonála	finála
NG	U	UÊ	N

Tabulka 4: Schéma struktury vietnamské slabiky na příkladu vietnamského jména Nguễn (Slavická, 2008, 43)

Naopak Nguyễn Đình-Hoà (1997, 18) redukuje popis vietnamské slabiky do 3 složek, které se popisu Slavicke podobají, avšak užitá terminologie se liší. Podle něj se tedy vietnamská slabika dělí na:

1. iniciálu (onset), což je počáteční konsonant,
2. finálu (rhyme), již popisuje jako zbytek slabiky bez tónu, skládající se z vokalického jádra (nucleus), v němž se vyskytuje buď pouze samotný vokál, nebo v kombinaci se polovokálem [w] a dále následuje finální konsonant (koda),
3. tón

Dále autor uvádí zjednodušené schéma, kde C1 představuje iniciálu a x finálu (rhyme):

$$\begin{array}{c} \mathbf{T} \\ \mathbf{C1} + \mathbf{x} \end{array}$$

Finála (nebo také rhyme), označená jako x, se může dále skládat z následujících složek: obligatorního vokalického jádra V, kterému může (avšak nemusí) předcházet polovokál [w]⁹ a nakonec následuje opět nepovinný finální konsonant C2.

$$\mathbf{x} = (\mathbf{w}) \mathbf{V} + (\mathbf{C2})$$

Thompson (1965, 45) je v popisu vietnamské slabiky stručnější. Uvádí, že minimální podoba vietnamské slabiky se skládá z vokálu doprovázeným tónem. V některých slabikách může být vokál následován polovokálem, konsonantem, polovokálem a konsonantem či druhým vokálem a konsonantem. Svůj výklad však ve své práci nepodkládá žádným schématem ani neuvádí žádné příklady těchto druhů slabik.

⁹ Slavická nepovinný polovokál [w] označuje právě jako pretonálu. O termnologických rozdílech viz níže.

Jednotliví autoři se při popisu slabiky liší zejména v používání termínů označujících části slabiky. Slavická se ve své publikaci zabývá zejména terminologickými rozdíly mezi definicemi anglické, české a vietnamské slabiky. Vysvětluje, že iniciála a slabičný základ odpovídají anglickému pojmu onset – rhyme, u české slabiky se setkáme s pojmy prétéura – koda. Základ vietnamské slabiky se dělí na pretonálu, tonálu a finálu, v popisu české slabiky se jedná o nukleus a kodu, v anglické terminologii se rovněž používají termíny nucleus – coda. Naopak Thompson rozlišuje ve své gramatice (*A Vietnamese Grammar*, 1965) pouze dva komponenty ve vietnamské slabice – iniciálu (*inicial*) a základ, jenž označuje jako *nucleus*. Nucleus, jak ho chápe Thompson, tedy obsahuje vokál a vše, co za ním následuje. Pretonála je v Thompsonově výkladu součástí iniciály, tedy počátečního konsonantu (*inicial*). Nguyễn Đình-Hoà zase rozlišuje iniciálu (počáteční konsonant) a finálu (rhyme), již chápe jako zbytek slabiky bez tónu.

Po ujasnění terminologických odchylek ve výkladech vietnamské slabiky se zaměříme na jednotlivé fonetické jednotky vietnamské slabiky podle schématu Slavické (viz Tabulka 4).

V pozici počátečního konsonantu (iniciály) může stát jedna z 21 počátečních souhlásek (Slavická, 2008, 86). Tyto souhlásky se mohou vyskytovat pouze na začátku slabiky, nikoliv na jejím konci.

Pretonálu v české ani anglické slabice nenalezneme. Ačkoliv Slavická (2008, 41-42) pretonálu chápe jako součást základu vietnamské slabiky, dodává, že v tomto ohledu nepanuje jednotný názor. Někteří odborníci ji do základu neřadí, ale považují ji pouze za jeden ze způsobů spojení slabičných složek, tedy za pouhou vlastnost slabiky. Vietnamská slabika by v tomto pojetí měla pouze 4 fonetické jednotky – iniciálu, základ tvořený tonálou a finálou a tón. S tímto tvrzením souhlasí Thompson (*A Vietnamese Grammar*, 1965, 44-45), o jehož dělení slabiky je pojednáno výše. Ačkoliv Thompson ve vietnamské slabice pretonálu nerozlišuje jako samostatnou fonetickou jednotku slabiky, popisuje ji jako polovokál, který se připojuje za iniciálu, tedy počáteční konsonant. Tento polovokál se vyslovuje jako [w], je realizovaný písmeny „o-“ a „u-“ a tvoří s konsonantem shluk (*tòa* [twà] – „kancelář“). Pokud není přítomna iniciála, tedy počáteční konsonant, může slabika začínat polovokálem, tomu však ve výslovnosti předchází ráz, který se ale nezapisuje (*oà* [wà] - propuknout v pláč). Jediné iniciální konsonanty, které se s polovokálem [w] nikdy nepojí, jsou labiální konsonanty [b] a [m] a labiodentální [f] a [v] (*bên* – „strana“) (Thompson, 1965, 46). Naprosto stejného názoru je i Nguyễn Đình-Hoà (1997, 18).

Jak již bylo řečeno, finála může obsahovat pouze 6 konsonantů – neznělé explozivny [p t k] a nazály [m n ŋ], všechny jsou realizovány s nevypuštěným závěrem, a kromě toho může být v pozici finály také polovokál [w] či [j] (Kirby, 2011, 383).

Slavická (2008,46) rozděluje vietnamské slabiky do několika typů podle přítomnosti počátečních hlásek a pretonály a podle přítomnosti koncové souhlásky. Podle přítomnosti počátečních hlásek a pretonály rozlišuje slabiky lehké, pololehké, polotěžké a těžké.

Slabika lehká neobsahuje počáteční souhlásku ani pretonálu, obsahuje tedy až tonálu. Slabika pololehká také neobsahuje počáteční souhlásku, má ale pretonálu. Slabika polotěžká obsahuje počáteční souhlásku, ale ne pretonálu, a konečně slabika těžká obsahuje jak počáteční konsonant, tak i pretonálu. Tabulka 5 níže shrnuje druhy slabik podle přítomnosti pretonály. Značka – znamená, že hláska není přítomna, naopak značka +, že hláska přítomna je.

typ slabiky	iniciála	pre tonála	tonála	finála	příklad
lehká	-	-	vokál	+ -	ăn y
pololehká	-	[w]	vokál	+ -	oan oa
polotěžká	+	-	vokál	+ -	bát là
těžká	+	[w]	vokál	+ -	toàn toà

Tabulka 5: Druhy slabik podle přítomnosti iniciály a pretonály podle Slavická (2008, 46)

Slavická (2008,46) dále dělí slabiky podle přítomnosti koncové souhlásky. Slabiky tak rozděluje na slabiku otevřenou, polootevřenou, polozavřenou a zavřenou. Slabika otevřená neobsahuje finálu, slabika polootevřená má na konci polosamohlásku, slabika polozavřená je zakončená nosovou souhláskou [m, n, ŋ] a slabika zavřená disponuje finálou [k, p, t].

typ slabiky	finála	příklad
otevřená	-	mua
polootvřená	[-i]	ai
	[-u]	ao
polozavřená	[-m, -n, -ŋ]	lám
zavřená	[-k, -p, -t]	hát

Tabulka 6: Typy slabiky podle přítomnosti koncové souhlásky podle (Slavická, 2008, 46)

Thompson podobné dělení slabik ve své publikaci neuvádí, naopak Nguyễn Đình-Hoà (1997, 19) se zabývá pouze strukturou finály (rhyme)¹⁰ ve slabice obsahující iniciální konsonant (Tabulka 7). O možné absenci iniciálního konsonantu se zmiňuje v rámci popisu iniciálních konsonantů. Ani Nguyễn Đình-Hoà tedy neposkytuje tak podrobný souhrn možných kombinací hlásek ve vietnamské slabice jako Slavická.

slovo	struktura slabiky	překlad
t-ê	C1 + V	strnulý (numb)
t-ên	C1 + V + C2	jméno
t-uê	C1 + W + V	věk (year of age)
t-oán	C1 + W + V + C2	matematika

Tabulka 7: Podoby finály (rhyme) ve slabice obsahující iniciální konsonant (Nguyễn Đình-Hoà, 1997, 19)

2.3.2 Česká slabika

Slabika v češtině může a nemusí odpovídat morfému, morfém může mít více slabik, může být ale také tvořen neslabičným fonémem. Zároveň se slabika nerovná plnovýznamovému slovu jako ve vietnamštině, slovo v češtině může obsahovat více slabik. Nejčastějším typem slabiky je souhláska – samohláska (typ CV). Tento typ slabiky není nejčastější pouze v češtině, ale i v jiných jazycích (Cvrček, 2015, 55). Artikulačně otevřená část slabiky se nazývá jádro, okolí slabiky tvoří hrany (Cvrček, 2015) nebo též svahy slabiky. Nástupní hrana slabiky je známá jako prétura a pro koncovou hranu se užívá název koda. Povinnou součástí slabiky je jádro,

¹⁰ Slavická tuto část slabiky definuje jako základ

souhláskové hrany mohou chybět. Jádro s kodou lze, stejně jako ve vietnamštině, nazvat slabičný základ (Cvrček, 2015, 55-56).

Jádro neboli nukleus může být realizováno všemi vokály vyskytujícími se v češtině – dlouhými, krátkými i diftongy. Právě výskyt vokálu značí přítomnost slabiky. Kromě vokálů mohou funkci nukleu plnit i některé sonory. Sonory [r] a [l] se vyskytují v pozici slabičného vrcholu mezi nejméně dvěma konsonanty či na konci slova po nejméně jenom konsonantu. Sonora [m] je slabičným vrcholem ve slovech *sedm* a *osm* a v jejich derivátech. Sonora [n] v nestandardní výslovnosti někdy nahrazuje sonoru [m], např. [*sedn*]. Jako nukleus se [n] objevuje v přejatých slovech, zejména při výslovnosti cizích jmen, např. *Watson* [*votsn*] (Palková, 1994, 269-270). Pozice sonor jako slabičného nukleu není ve vietnamštině přípustná, ve vietnamské slabice musí být vždy přítomna samohláska.

prétura	jádro	koda
stř	e	p
	slabičný základ	
slabika		

Tabulka 8: Stavba slabiky na příkladu slova „střep“ (založeno na Cvrček, 2015, 55)

Vzhledem k tomu, že se slovo v češtině často skládá z více slabik, může nastat problém při umístování hranice mezi slabikami. Mezi uživateli v některých případech označení slabičné hranice kolísá. Pro jednodušší určení slabičné hranice uvádí Palková (1994, 270-271) tři tendence pro umístování slabičné hranice:

- 1) Obecná tendence je tvoření slabik konsonant – vokál. „V souhláskové skupině mezi samohláskami nejméně jedna souhláska tvoří préturu druhé slabiky.“
- 2) U skupiny dvou konsonantů se můžeme setkat s tendencí klást slabičný šev mezi tyto konsonanty (*ro-zuz-le-ní*)
- 3) Umístění morfologického švu závisí také na tom, do jaké míry je pro mluvčího zřetelný. Pokud jej jako dostatečně zřetelný, má tendenci ho oddělovat jako samostatnou předponu (např. prefix „ne-“ ve slovech *ne-pla-kat*, *ne-sla-dit* atd.).

V některých případech může dojít ke kolísání ve vnímání slabik mezi jednotlivými mluvčími (*brat-ři/bra-tři, roz-ta-vit/ro-zta-vit atd*).

Čeština je jazyk, který má sice složité prétury slabik (prétury v češtině mohou obsahovat až čtyři konsonanty, např. ve slovech *vzplál, vstřebá, pštros*), kody jsou však v porovnání s préturami spíše jednoduché (maximálně dvě souhlásky) a převažuje tendence k otevřené slabice, což dokazuje korpusový výzkum doložený ve Cvrčkově gramatice (Mluvnice současné češtiny, 2015), jenž ukázal, že slabika typu CV je zastoupena polovinou všech případů. Tento typ slabiky zastupuje i většina gramatických slov a prepozic, kterých je v češtině značné množství. Slabiky CVC (*míč, pod*), tvořily 15 až 20 % textu. Typ CCV (např. *pro, sto*) byl zastoupen zhruba 10 % a CCVC (např. *člen, hroch*) méně než 10 %. Ostatní druhy slabik byly zaznamenány méně často (Cvrček, 2015, 56).

Výslovnost slov obsahující v prétuře více konsonantů může být další potenciální problém pro Vietnamce, stejně jako slova víceslabičná, jelikož se ve svém rodném jazyku učí převážně slova jednoslabičná.

2.5 Potenciálně rizikové konsonanty a jejich kombinace

Podle výše uvedených informací se tedy pro studenty češtiny jako problematické jeví ty konsonanty, které ve vietnamštině neexistují. Jedná se zejména o afrikáty [\widehat{ts}], [\widehat{dz}], [\widehat{tj}], [$\widehat{dž}$], velární exploziv [g], palatální explozivy [c] a [j], postalveolární frikativy [ʃ], [ʒ], frikativní vibrantu [ɹ] a vibrantu [r] a mimo jiné také aproximantu [j]. Mezi rizikové kombinace dále patří slabiky obsahující slabikotvorné konsonanty [r] a [l], jelikož jsou jádra slabiky obsahující konsonant ve vietnamštině nepřipustná.

Další konsonanty, které mohou vietnamským mluvčím způsobovat poměrně velké potíže, jsou ty, jež se v češtině i vietnamštině vyslovují stejně či podobně, ve vietnamštině jsou však zapisovány jinými písmeny. Jedná se zejména o spřežku „ch“, jež se vyslovuje jako alveopalatální afrikáta [tʃ] či palatální exploziva [c] v iniciální pozici a jako neznělá velární exploziva [k], jež se ve finální pozici ve slabice realizuje s nevypuštěným závěrem, dále písmeno „c“, které se v iniciální pozici vyslovuje jako [k], písmeno „g“ či slabiku „gi“, které se ve vietnamštině vyslovují jako [z] (písmeno „g“ se kromě toho může též vyslovovat jako znělá glotální frikativa [ɣ]) a písmeno „r“, jež se vyslovuje jako znělá retroflexní frikativa [ʒ].

Také složité préturey se souhláskovými shluky mohou být ve výslovnosti potenciálně rizikové, ve vietnamské slabice se totiž souhláskové shluky nevyskytují. Kromě toho mohou mít mluvčí potíže s výslovností konsonantů na pozici kody ve slabice, jelikož ne všechny konsonanty, které se na pozici kody vyskytují v češtině, mohou být přípustné ve slabice vietnamské. Nutno připomenout, že v kodě ve vietnamské slabice, tedy na konci slabiky, je přípustných jen 6 konsonantů, 3 neznělé expozivy [p t k] a 3 nazály [m ŋ n]. Jak bylo také zmíněno výše, všechny tyto konsonanty jsou ve vietnamštině realizovány bez vypuštění závěru. Ve výzkumné části práce tedy u vietnamských mluvčích očekáváme výslovnost expoziv realizovanou v pozici kody bez exploze a stejně tak možné nahrazování konsonantů v kodě za konsonanty, které se na této pozici ve vietnamštině vyskytovat mohou.

3. ANALÝZA UČEBNIC

Kontrastní analýza v kapitole 2 potvrzuje, že výslovnost může vietnamským studentům češtiny jako cizího jazyka teoreticky způsobovat nemalé potíže. Abychom zjistili, do jaké míry je výslovnosti věnována pozornost v učebnicích češtiny jako cizího jazyka, podrobili jsme nejpoužívanější učebnice analýze. Zaměřili jsme se zejména na výskyt výslovnostních cvičení, případně na cvičení zařazená do aditivních materiálů, jako například nahrávek, pracovních sešitů či internetových platforem. Většina učebnic není zaměřena na mluvčí specifického jazyka, nýbrž jsou spíše zaměřeny obecně na široké spektrum studentů s různými rodnými jazyky. Pro analýzu jsme vybrali učebnice mezi učiteli nejpoblárnější a pro srovnání i učebnice zaměřenou přímo na výuku češtiny pro vietnamské mluvčí. Kromě učebnic pro začátečníky jsme do analýzy zahrnuli i učebnice pro pokročilé, abychom zjistili, zda je výslovnosti věnována pozornost i u pokročilých studentů, jak je tomu například v učebnicích jiných jazyků.

3.1 Čeština express 1

Čeština express 1 je první učebnicí trojdílného souboru a pokrývá polovinu úrovně A1. Je tedy určena úplným začátečníkům. Nové vydání vzniklo v roce 2011 a autorkami jsou Lída

Holá a Pavla Bořilová. Učebnice obsahuje 7 tematicky zaměřených lekcí, druhou polovinu knihy zabírá pracovní sešit. Publikace obsahuje také CD.¹¹

První lekce nabízí vhled do výslovnosti českých hlásek a obsahuje několik zajímavých cvičení. Procvičování se zaměřuje zejména na tvrdé a měkké slabiky a na konsonanty typické pro češtinu. V online metodické příručce¹² jsou dostupné i další aktivity na procvičení výslovnosti konsonantů a vokálů. Za zmínku rozhodně stojí hra nazvaná chňapačka.

Na straně 2 metodické příručky¹³ je i s pracovním listem k dispozici popis hry: „Rozstříhat [kartičky s hláskami], rozložit po stole. Studenti stojí kolem stolu. Učitel vyslovuje jednotlivá písmena, studenti po nich chňapají. Kdo jich ukořistí nejvíc, vyhrává. Pak každý student čte všechny hlásky, které získal.“ Přímou v lekcích sice nenajdeme žádné cvičení zaměřené na výslovnost, na konci každé lekce je však strana určená sumarizaci gramatiky a slovní zásoby a právě na konci tohoto oddílu se vždy nachází krátké výslovnostní cvičení zaměřené na určité slabiky, hlásky, minimální páry, délku vokálů, atd. Student si může slova poslechnout na CD a následně je opakovat. Žádné ze cvičení však není zaměřeno na výslovnost složitých konsonantických shluků. Ačkoliv mohou být tato cvičení pro nácvik výslovnosti užitečná, zdají se poněkud jednotvárná. Následující ukázka se nachází na straně 28.

Procvičujte výslovnost. Poslouchejte a opakujte:

de-dě	te – tě	ne – ně
devět – děkuju	ten – těší mě	nedá - rovně
deset – děsit	teta - tělo	nemá - němá
dej – děj	útek - útěk	kyne – v kině
svede - bledě	mete - metě	vynese - viněta

(Čeština expres 1, 2011, s. 28.)

Ani v pracovním sešitě není výslovnosti věnována přílišná pozornost. Několik výslovnostních cvičení v podobě četby slov lze nalézt pouze v první lekci, v ostatních lekcích se cvičení zaměřená výhradně na výslovnost nevyskytují.

¹¹ http://czechstepbystep.cz/publikace/publikace_cestina_expres_1.html

¹² http://czechstepbystep.cz/ucitele/ucitele_cestina_expres_1.html

¹³ http://czechstepbystep.cz/pdf/ucitele_ce_1_1.pdf

3.2 New Czech Step by Step

Úspěšná učebnice vyšla poprvé v roce 2004 a je dílem autorky Lídy Holé. Je zaměřena na úplné začátečníky. Knižka obsahuje 20 lekcí, kromě toho jsou k dispozici i další materiály – cvičebnice, CD, příloha Česká gramatika v kostce a na webových stránkách ¹⁴ je dostupný manuál pro učitele. První lekce je věnována výkladu české abecedy, která je rozdělena na konsonanty a vokály. Žádné cvičení navazující na výklad však v lekci 1 nenajdeme. Na konci učebnice na straně 217 je kapitola „Pravidla výslovnosti“. Kapitola je rozdělena do 9 bodů zabývajících se vokály, konsonanty, slabikami a také asimilací. Manuál pro učitele v tomto případě nenabízí žádné návrhy, jak procvičovat výslovnost. Bohužel ani cvičebnice žádná taková cvičení neobsahuje.

Příklad teoretického výkladu na straně 217:

„3. **p,t,k**, are unaspirated sounds.

[...]

6. How should [**dʔ, tʔ, ŋ**] be pronounced?

Imitate the sounds that your teacher produces putting the tip of your tongue against the back of your upper gum and above your front teeth. You will pronounce the sounds similar to **d, t, n**, but softer than them.“ (New Czech Step by Step, 2012, s. 217)

3.3 Čeština krok za krokem 2

Učebnice navazující na New Czech Step by Step z roku 2009 je určena studentům, kteří chtějí dosáhnout úrovně B1 Společného evropského referenčního rámce (SEERR). Autorkami jsou, stejně jako u předchozí publikace, Lída Holá a Pavla Bořilová. V učebnici se nachází 20 tematických lekcí, které jsou zaměřeny na všechny řečové dovednosti. Bohužel ne vždy lekce obsahuje cvičení zaměřené na výslovnost konsonantů.

V celé učebnici se vyskytují 4 cvičení zaměřená výhradně na výslovnost. Všechna cvičení jsou stejného charakteru s identickými instrukcemi. Hlávky, na které by se měl student zaměřit, jsou zvýrazněny tučně. Ačkoli je k učebnici dostupné i CD, neobsahuje žádné speciální nahrávky zaměřené na výslovnost. Cvičení často obsahují artikulačně komplikovaná

¹⁴ www.czechstepbystep.cz

slova z úvodního textu či slova s úvodním textem nějak spojená, nejedná se o zaměření na určitý typ hlásek či kombinace hlásek. Například cvičení 5 na straně 9 obsahuje slova zmíněná v neformálním dopisu.

Příklad cvičení (s. 9, cvičení 5)

„Procvičujte výslovnost. Pozor na dlouhé samohlásky.

Změnil jsem za**mě**stnání, kuchy**ň**, vět**š**í a lev**ně**jší byt, pro post**í**žené **lidi**, bydlet na sídli**š**ti, učitel francouz**š**tiny, **tří**krát týdn**ě** na če**š**tinu, hři**š**tě, přestal jsem kou**ř**it, umím dobře česky, doufám, že **ně**kdy přijedete“

Cvičení tohoto typu může studentům pomoci s lepším osvojením výslovnosti nové slovní zásoby. Toto cvičení by bylo pro pokročilé vietnamské mluvčí v mnohém užitečné, jelikož většina zvýrazněných hlásek je pro Vietnamce často problematická. Velkou nevýhodou je opět jednotvárnost cvičení a samozřejmě jejich nedostatečné zastoupení v učebnici.

3.4 Chcete mluvit česky? 1

Autorkami této učebnice jsou Helena Remediosová a Elga Čechová. První díl je zaměřen na dosažení úrovně A1 až A2 podle SERR a je k dispozici v 9 identických jazykových verzích, mezi nimi právě i ve verzi vietnamské.¹⁵ První vydání této jazykové mutace je z roku 2015. Kromě učebnice je k dispozici i pracovní sešit určený nejen pro vietnamské mluvčí, ale i mluvčí čínské. Všechny jazykové verze by měly být identické, měly by se lišit pouze jazykem používaným v zadáních a ve výkladu gramatiky. Předpokladem tedy bylo, že jsou všechna cvičení stejná, nehledě na cílovou skupinu studentů. Učebnice obsahuje 16 tematicky zaměřených lekcí a kromě toho mají studenti a lektori k dispozici internetovou platformu www.courseczech.cz obsahující testy a metodiku. K učebnici je mimo jiné k dostání i CD, které obsahuje kupříkladu nahrávky dialogů či důležitých frází. K analýze této učebnice jsme měli k dispozici pro porovnání dvě jazykové verze této učebnice – anglickou z roku 2002 a právě vietnamskou, společně s již zmíněným pracovním sešitem.

¹⁵ <http://www.courseczech.com/cz>

3.4.1 Porovnání anglické a vietnamské mutace učebnice

Obě verze se v popisu české výslovnosti shodují téměř po všech stránkách. Nejen, že je grafická podoba naprosto identická, shodují se i příklady zmíněné v teoretické části a v poslední řadě také samotná cvičení. Obě mutace v úvodu obsahují základní výčet hlásek a jejich rozdělení na vokály, dvojhlásky, konsonanty, nechybí ani česká abeceda a výslovnost některých hlásek. Stejně jako v anglické mutaci i vietnamská verze dále obsahuje výklad o palatálních souhláskách, výslovnosti slabik obsahující písmeno „ě“, následuje výklad o přízvuku a asimilaci. Celou úvodní lekci zaměřenou na výslovnost uzavírá cvičení (ukázka níže), které je opět naprosto identické v obou verzích.

Příklad cvičení (str 12)

ř třída, vepředu, dveře, nahoře, moře, skříň, dobře, talíř, příbor, přicházejí...

č černý, červený, ručník, večer, čistý, čaj, čeština...

ž židle, žlutý, leží, nože, rýže, protože, lžíce

z vzadu, na obraze, zítra, zvoní, cizinec, zelený, televize, za chvíli, zajímavý...

h nahoře, hnědý, hodiny, ahoj, vhodný, tehdy, duha...

h – ch pohyby – pochyby, sluhu – sluchu, míhat – míchat, hlad – chlad, huť – chuť...

Kromě již zmíněných cvičení na začátku knihy však bohužel v celé učebnici o 416 stranách nenalezneme jediné cvičení zaměřené primárně na výslovnost. Ve vietnamské mutaci však stojí za zmínku přepis českých jmen do vietnamského písma na konci první lekce (str. 38). Zda tento přepis pomáhá studentům s lepším nácvikem české výslovnosti, však zůstává otázkou. Tento přepis se ale objevil pouze na straně 38, žádná jiná slova v učebnici jej již neobsahují.

Příklad přepisu několika českých jmen pomocí vietnamské abecedy (str. 38):

Antonín, Tonda = An-tô-nhin, Tôn-đa

Václav, Vašek = Va-co-lau, Va-séc

Alžběta, Běta = An-zo-bê-ta, Bê-ta

Kateřina, Katka, Kačenka = Ka-te-ri-na, Kat-ka, Kat-sen-ka

Naopak anglická verze nevyužívá fonetického přepisu, nýbrž podobnosti českých jmen s jejich anglickými ekvivalenty. Nejedná se tedy o možné cvičení zaměřené na výslovnost, nýbrž o stručný slovník českých jmen a jejich anglických překladů.

Antonín, Tonda = Anthony, Tony

Jakub, Kuba = James, Jim

Alžběta, Běta = Elizabeth, Betty

Kateřina, Katka, Kačenka = Katherine, Kate

Ani metodická příručka nenabízí velké množství výslovnostních aktivit. Cvičení zaměřená na výslovnost jsou zmíněna zejména v metodických poznámkách k úvodu do české fonetiky. Mezi typy na výuku a procvičení hlásek patří například zpívání písní či dětských říkadel a básní.¹⁶

3.4.2 Analýza pracovního sešitu vietnamsko-čínské mutace

Vietnamsko-čínská mutace pracovního sešitu obsahově odpovídá učebnici a cvičení jsou zaměřena především na opakování gramatiky a dialogů, které se v učebnici vyskytují. Lekce 1 je věnována výslovnosti a české abecedě, kromě toho také hláskování. Na první straně nalezneme českou abecedu společně s výslovností hlásky při hláskování a nakonec i konkrétní příklad výskytu hlásky ve slově. Následující stránky se zaměřují zejména na hláskování a identifikaci slabik ve slově. Cvičení zaměřená výhradně na výslovnost se však v pracovním sešitě nevyskytují.

3.5 Čeština pro život

Čeština pro život v německo-anglické verzi je určena středně pokročilým až pokročilým studentům češtiny. Učebnice obsahuje CD s poslechovými cvičeními, která jsou součástí každé lekce. První vydání učebnice je z roku 2006 a autorkou je Alena Nekořová. Ačkoliv je učebnice popsána jako konverzační (Kovářová, 2006, 7), nácvičení výslovnosti není věnována žádná pozornost, v knize tedy nenalezneme ani jediné cvičení zaměřené na procvičení výslovnosti.

¹⁶ <http://www.courseczech.com/metodika/kurz1>

3.6 Mluvme česky – Čítanka (začátečníci)

Analyzovaná učebnice Mluvme česky je zaměřena zejména na čtení, psaní a slovní zásobu. Učebnice byla vydána roku 2010 a autorem je Dalibor Dobiáš. Tato kniha je součástí kompletu tvořícího 3 knihy: Čítanka, Konverzace a Gramatika. Autor uvádí, že je kniha určena mladým i dospělým cizincům, není tedy speciálně určena žádným mluvčím se specifickým rodným jazykem (Dobiáš: 3).

První lekce je věnována českým hláskám. Všechna cvičení jsou určena ke čtení, procvičované hlásky jsou zvýrazněny tučně. Objevuje se upozornění na rozdíl mezi hláskami „r“ a „l“, také na fakt, že v češtině mohou být tyto konsonanty slabičné. Další cvičení je zaměřeno na rozdíl mezi znělými a neznělými konsonanty, dále můžeme najít cvičení na čtení změkčených souhlásek, rozdíly mezi „r“ a „ř“, rozdíly mezi sykavkami. Na straně 7 se objevují i básničky opět s konsonanty vyznačenými tučně.

Příklad cvičení ze strany 7:

„Nepřemýšlí Přemysl,

Nezboří se však svět,

I když řekne nesmysl,

Že tři a tři jsou pět.“¹⁷ (Dobiáš: 7)

Procvičování konkrétního konsonantu v logopedických básních se jeví jako velice dobrý nápad, pro cizince však mohou být demotivující, obsahují totiž velice pokročilou slovní zásobu a studenti začátečníci tak těmto básním často ne mohou porozumět.

Bohužel, v dalších lekcích se žádná jiná cvičení zaměřená na výslovnost konsonantů nevyskytují, v každé lekci se pouze vyskytují úvodní texty určené ke čtení.

3.7 Čeština pro Vietnamce z klubu Hanoi¹⁸

Poslední analyzovaný materiál je určen přímo vietnamským mluvčím učícím se česky. Na výše zmíněné webové stránce můžeme nalézt učebnici s 15 tematickými lekcemi, které jsou volně dostupné v souboru pdf. Tento výukový soubor vznikl v roce 2010 a autory jsou Mgr. Petra Huková, Mgr. Nguy Giang Linh a Mgr. Jiří Kocourek. Na stejné webové stránce je mimo jiné dostupný i materiál Metodické poznámky k výuce češtiny pro Vietnamce, jenž obsahuje stručný popis vietnamštiny a je plný užitečných rad pro pedagogy. Na webové stránce nejsou dostupné žádné poslechové materiály.

Úvodní lekce obsahuje shrnutí českých hlásek, české abecedy a některých českých slabik. Následují cvičení na výslovnost, nejčastěji formou poslechu a opakování. Poslední cvičení v první lekci je věnováno poslechu a doplňování konsonantů, zejména afrikát, frikativ, nazál a aproximant [l] a [j]. Téměř každá kapitola pak obsahuje nejméně jedno cvičení zaměřené na výslovnost, opět formou poslechu a následného opakování jednotlivých slov či doplňování hlásek na základě předchozího poslechu. Kromě nácviku minimálních párů se tato cvičení zabývají právě procvičováním výslovnosti konsonantů v různých pozicích ve slově. V lekci 7 můžeme narazit na doplňování hlásek „l“ či „n“ do textu¹⁹. Celá první strana následující lekce 8 je zaměřená na procvičení výslovnosti. Kromě již výše zmíněných cvičení se ihned první cvičení zabývá výslovností problematických konsonantů „r“, „l“ a „j“. V lekci 12 se cvičení 6 a 7 zaměřují za složité konsonantické shluky zejména na začátku slova.

Příklad cvičení 6 z lekce 12:

„6. Čtěte

obklad, však, odpovídá, hezký, hladký, kožka, lehký

svatba, sbor, kdo

skončit, zhasnout, spojit, zdá se

slib, drb, krev, lev, kód, bod, loď, hod', mez, sraz, lež, pláž, grog, gong, sníh, pruh

v domě – v parku, z vany – z tunelu, nad stolem – nad horou, bez chleba – bez Hany“²⁰

¹⁸ (<http://www.inkluzivniskola.cz/content/cestina-pro-vietnamce-z-klubu-hanoi>)

¹⁹ V některých oblastech Vietnamu se rozdíl mezi hláskami „l“ a „n“ stírá

²⁰ lekce 12, str. 3, dostupné na <http://www.inkluzivniskola.cz/sites/default/files/uploaded/i1-lekce12.pdf>

Toto cvičení zaměřené na četbu je pro vietnamské studenty v mnoha aspektech velice přínosné. Ve cvičení se objevují například slova obsahující konsonantické shluky na pozici přetury slabiky, která jsou užitečné mimo jiné i pro nácvik korektní asimilace znělosti. Naopak čtvrtý řádek může studentům pomoci s procvičováním výslovnosti konsonantů na konci slova. Studenti si během četby takto izolovaných slov nacvičí neznělou výslovnost konsonantů na konci slova. Objevují se zde i slova obsahující pro Vietnamce hlásky neznámé, jako kupříkladu [g]. Poslední řádek již obsahuje slovní spojení prepozice a substantiva, může tak studentům opět pomoci se správnou asimilací a výslovností substantiva v kombinaci s prepozicí.

Další příklad cvičení je zaměřen na percepční a produkční nácvik hlásek [l] a [n] (lekce 7, cvičení 7b):

„b) Doplňte podle poslechu L nebo N.

_i_da, _edě_áme, _e_ka, po_d_ě_í, odp_o_ed_e, _a_o, s_a_ý, _u_a, _ete_ka, _á_ada, _edě_e,
_u_a.“

Ačkoliv obě hlásky jsou ve Vietnamštině reprezentovány příslušnými písmeny „l“ a „n“, v severovietnamském dialektu dochází k jejich zaměňování. Toto cvičení je zaměřené na konkrétní podskupinu studentů pocházející ze severního Vietnamu a předchází tak potenciálním problémům spojeným s interferencí z rodného jazyka, které však studenti z ostatních částí Vietnamu sdílet nemusí.

Charakter a různorodost cvičení zaměřených zejména na problematické konsonanty dokazuje, že publikace je úzce zaměřena právě na Vietnamce. Nácviku výslovnosti je věnována soustavná pozornost v podobě krátkých cvičení objevujících se v materiálech se značnou frekvencí.

3.8 Shrnutí analýzy učebnic

Analýza provedená výše jasně dokazuje, že se nácviku výslovnosti v učebnicích češtiny všeobecně příliš pozornosti nevěnuje. Učebnice češtiny pro začátečníky sice obsahují několik cvičení, ta se ale objevují spíše v úvodní části učebnic v podobě uvedení české abecedy a složitějších hlásek, často však chybí vysvětlení, jak tyto hlásky správně vyslovovat. Takový úkol je pak kompletně v režii vyučujících. Zejména u výslovnosti konsonantů nevyskytujících se v rodném jazyce studentů by však vysvětlení způsobu tvoření nebylo na škodu. Bohužel,

procvičení českých hlásek není v učebnicích češtiny samozřejmostí. Stejně tak ve většině případů nejsou v učebnicích zařazena téměř žádná cvičení v průběhu lekcí. Výjimkou je právě učebnice zaměřená přímo na vietnamské mluvčí, jež obsahuje velké množství rozličných cvičení a pracuje tak soustavně nácvičením výslovnosti.

V analýze se objevily dvě knihy určené pokročilým studentům češtiny – Čeština krok za krokem 2 a Čeština pro život. V učebnici Čeština krok za krokem se sice několik cvičení na výslovnost objevilo, všechna však byla zaměřena na čtení slov vytržených z kontextu.

V druhé učebnici Čeština pro život se žádná cvičení bohužel neobjevila.

Ačkoliv se může zdát, že učebnice určené pokročilým studentům nemusí obsahovat cvičení zaměřená na výslovnost, jelikož by studenti výslovnost již měli zvládat velice dobře, v učebnicích světových jazyků je zařazení výslovnostních cvičení zcela normální praxí.

Kupříkladu v učebnici angličtiny English File Upper-Intermediate (2014) se v každé lekci objevuje cvičení zaměřené na výslovnost určitých hlásek společně s nahrávkou dostupnou na CD. Tuto krátkou aktivitu doprovází znaky z IPA, a jak je vidět na příkladu níže, pro snadnější osvojení znaků IPA jsou jako mnemotechnické pomůcky využity obrázky.

Následující cvičení jsou krátká a dynamická. Svým komplexním zaměřením na všechny aspekty zvládnutí cizího jazyka včetně výslovnosti tato učebnice rozhodně splňuje požadavky mezinárodní publikace určené pro široké spektrum studentů z celého světa. To často bohužel učebnice češtiny nespĺňují.

2 PRONUNCIATION /s/ and /z/

a Look at the word below. What sound do the pink letters have, or ?
scissors

b **128**) Listen and check. Practise saying it.

c **129**) Listen and write the words in the correct column.

bags	cruise	flip flops	holidays	massage	passport
pyjamas	razor	safari	sunset	swimsuit	towels

--	--

d **130**) Listen and check. Practise saying the words.

e **p.167 Sound Bank.** Look at the typical spellings of the sounds. In what position is *s* never pronounced /z/?

f Practise saying the phrases

some sunglasses	shoes and socks
summer clothes	striped pyjamas
bags and cases	see the sights

Obrázek 1: Příklad cvičení na výslovnost, English File, Upper-Intermediate, 3rd edition, 2014.

4. METODA

4.1 Materiál

Nahrávky použité při analýze byly získány z grantového projektu Vliv faktorů skupinové variability češtiny na vnímání osobnosti mluvčího, jejímž hlavním řešitelem je doc. PhDr. Jan Volín, Ph.D. z Fonetického ústavu FFUK. Jedná se o 16 nahrávek vietnamských mluvčích různých úrovní pokročilosti, různého věku, muže i ženy, kteří čtou jeden text. Jedná se o krátký příběh s názvem „Milánek“, jenž obsahuje 145 slov (viz Příloha). Trvání nahrávek se liší podle pokročilosti mluvčího a také podle rychlosti četby, pohybuje se v rozmezí 1:04 až 2:59 minut.²¹

Text je z fonetického hlediska pro Vietnamce poměrně složitý, jelikož obsahuje slova a spojení slov, která mohou být vlivem interference z rodné vietnamštiny čtena nekorektně. V textu se mluvčí setkali nejen se složitými konsonantickými shluky (*vztažné věty* [fstazne: vjetɪ], *odpověděl* [otpovjeɛl], *přemýšlel* [přemi:ʃlɛl], *gramatické* [gramatʰskɛ:]), jež mohli snadno zkomolit, ale také s velkým množstvím slov končících na různé konsonanty, které se v kodě vietnamské slabiky nevyskytují. Stejně tak jsme očekávali, že mluvčí budou realizovat různé odchylky ve výslovnosti konsonantů na konci slov. Jak již bylo zmíněno, vietnamská slabika připouští pouze 6 konsonantů v kodě slabiky – neznělé explozivy [p t k] a nazály [m n ŋ], které jsou realizovány s nevypuštěným závěrem. Předpokládali jsme tedy, že konsonanty, které nejsou ve vietnamštině na pozici kody přípustné, budou mluvčí nahrazovat za těchto 6 konsonantů a budou je také realizovat s nevypuštěným závěrem, zejména např. při výslovnosti slovesných infinitivů (*napsat* [napsat], *zeptat* [zeptat], *mrknout* [mrknout]). Kromě toho se v textu objevovala i jednoslabičná slova, kupříkladu *bych*, jež mohou vietnamským mluvčím také způsobit nemalé potíže, zejména proto, že i písmeno „ch“ se může vyskytovat na konci vietnamské slabiky, vyslovuje se však jako neznělá velární exploziva [k] bez exploze. Dále jsme předpokládali, že analýzou slov, jež mají pro vietnamské mluvčí neobvyklou fonetickou strukturu, jako například *hotov* [hotof], *odpověděl* [otpovjeɛl], *čaj* [tʰaj], *úkol* [u:kol], *figle* [fi:glɛ], *škole* [ʃkolɛ], *citrony* [tsitronɪ], *například* [např:i:klat], *těžké* [ceʃkɛ:], *pneumocyt* [pneumotsɪt], odhalí různé strategie ve výslovnosti,

²¹ Nahrávky jsou k dispozici u Mrg. Zíkové

zejména neznámých konsonantů a pro Vietnamce neznámých hláskových kombinací. Identifikace strategií ve výslovnosti pro Vietnamce neznámých konsonantů a hláskových kombinací byl mimo jiné i jeden z cílů této práce.

4.2 Mluvčí

Jak již bylo zmíněno výše, zvolení mluvčí byli vybráni náhodně a jejich identita zůstala anonymní (v nahrávkách se nepředstavovali), nebyli vybráni podle žádného kritéria, jednalo se o mluvčí obou pohlaví, různých stupňů pokročilosti, různého věku, různé délky pobytu v českojazyčném prostředí, z různých částí Vietnamu. Jediným kritériem nutným k získání nahrávky byla schopnost mluvčích přečíst český text. Jednalo o 16 mluvčích mezi 16 a 61 lety, z nichž 4 mluvčí byly ženy a 12 mluvčích zastupovali muži.

Mluvčí jsme po několika úvodních posleších rozdělili do skupin podle stupně pokročilosti. V pozdější fázi výzkumu tak mohly být identifikovány nejčastější odchylky pro danou úroveň pokročilosti. Vzhledem k počtu mluvčích byly určeny 3 úrovně pokročilosti, do kterých byli mluvčí zařazeni pouze na základě poslechu. Hlavními indikátory pokročilosti pak byla plynulost čteného textu, počet neočekávaných pauz, rychlost čtení a chybovost čteného textu založená na autorčině percepci. Na zřetel nebyly brány konkrétní typy odchylek, které mluvčí realizovali, ani jejich přesné kvantitativní zastoupení v jednotlivých nahrávkách.

Do úrovně 1 patřili ti mluvčí, kteří nebyli ve svém projevu plynulí, percepčně bylo jejich čtení nepřirozené s nejvyšším odhadovaným množstvím výslovnostních odchylek. Do této kategorie byli zařazeni 3 mluvčí, kteří svým čteným projevem výrazně zaostávali za ostatními. Tito mluvčí již na první poslech realizovali mnoho odchylek od výslovnosti rodilého mluvčího češtiny a nahrávky s jejich projevy trvaly nejdéle, konkrétně 2:02, 2:40 a 2:59 minuty.

Do úrovně 2 byli zařazeni mluvčí s percepčně mnohem plynulejším projevem, jejich četba byla na první poslech přirozenější než u úrovně první, avšak nikoli bezchybná, odchylky ve výslovnosti se objevovaly zejména u složitějších slov obsahujících konsonantické shluky, u kterých se mluvčí často zastavovali či se opravovali. Mluvčích na úrovni 2 bylo určeno 7. Délka projevů mluvčích na této úrovni se pohybovala mezi 1:28 až 2:15 minutami.

Poslední úroveň 3 zahrnovala mluvčí, jejichž projev byl téměř nerozpoznatelný od projevem rodilého mluvčího, ať už přízvukem, či minimem odchylek ve výslovnosti. Na první poslech

se tedy tito mluvčí jeví jako rodilí mluvčí, jejich projevy byly rychlé, plynulé, bez zásadních výslovnostních chyb. Do této úrovně patřilo 6 mluvčích. Délka projevů nejpokročilejších mluvčích se pohybovala mezi 1:07 až 1:21 minutami.

Vzhledem k tomu, že úroveň znalosti češtiny nebyla kritériem pro získání nahrávek, je počet mluvčích v jednotlivých stupních pokročilosti nevyrovnaný. To bylo při pozdější analýze odchylek bráno v úvahu.

4.3 Způsob analýzy

Při analýze nahrávek, která probíhala metodou běžného i pečlivého poslechu, byly zaznamenány percepční odchylky ve výslovnosti u každého jednotlivého mluvčího. Nejprve jsme vypracovali ortoepický fonetický přepis textu. Následně byla tato fonetická transkripce upravena zvláště pro každého mluvčího podle jeho vlastního projevu se všemi reálnými pauzami a případnými odchylkami od čteného textu (chybně přečtené slovo, záměna slov). Následovalo vyznačení konsonantů, popis korektní artikulace (místo, způsob a znělost) a jejich pozice ve slově (konsonantický shluk, intervokální pozice, popř. jejich pozice od hranice slova. Důležité bylo rovněž zaznamenání pořadí konsonantu v případném

hláska	způsob	místo	znělost	pozice	počet K	pořadí ve skup. K	od hranice slova	pauza	předch. hl.	násl. hl.
pauza										m
m	N	bil	z	v	1	0	#1	p_	pauza	a
a	V								m	m
m	N	bil	s	v	1	0	0		a	i
i	V								m	ŋ
ŋ	N	vel	s	k	2	1	0		i	k
k	E	vel	n	k	2	2	0		ŋ	a
a	V								k	s
s	F	alv	n	v	1	0	#1		a	e
e	V								s	z
z	F	alv	z	v	1	0	#1		e	e
e	V								z	p
p	E	bil	n	k	2	1	0		e	t
t	E	bil	n	k	2	2	0		p	a
a	V								t	l
l	L	alv	s	v	1	0	0		a	a
a	V								l	m

Tabulka 9: Příklad zápisu fonetických parametrů²²

²² Zkratky parametrů: pozice – v = intervokální pozice, k = konsonantický shluk; počet K = počet konsonantů; pořadí ve skup. K = pořadí ve skupině konsonantů, od hranice slova: #1 = první hláska od hranice slova, 0 = hláska uprostřed slova, 1# hláska na konci slova

konsonantickém shluku. Pro každou hlásku byla následně ve dvou sloupcích zaznamenána předchozí a následující hlásky. Všechny tyto informace sloužily k pozdější analýze zaznamenaných odchylek. Poslední obligatorní sloupce představovaly psanou podobu přečtených slov, jedinečný kód mluvčího a úroveň mluvčího.

Následoval detailní poslech nahrávek v programu Praat a zaznamenání konkrétních odchylek u každého mluvčího. Nejprve byly zavedeny odchylky očekávané, plynoucí z interference z vietnamštiny. Jednalo se například o výslovnost bez exploze, či nahrazení neznělé glotální frikativy [x] za velární exploziv [k]. Následně se další odchylky zaznamenávaly podle konkrétních výskytů v nahrávkách a sledovalo se, zda se opakují i u jiných mluvčích. Počet typů odchylek se vyšplhal až na číslo 51, později však byly některé odchylky přehodnoceny (např. sloučeny) či smazány. Mezi odchylky, které byly smazány, patřily kupříkladu ty, u nichž jsme před samotnou analýzou předpokládali hojný výskyt, během analýzy se nicméně ukázalo, že se tyto odchylky projeví jen v individuálních případech či vůbec. Jako příklad může sloužit odchylka aspirace, již jsme očekávali u konsonantu [t], jelikož aspirované [t^h] se ve vietnamštině vyskytuje. Mluvčí však tuto odchylku vůbec nerealizovali, rozhodli jsme se tedy tuto odchylku úplně smazat. Odchylky, již jsme později přehodnotili, byly zpočátku kategorizovány velice obecně, jako například frikativizace, čili realizace spíše frikativy než daného konsonantu, palatalizace (vyslovení palatálního konsonantu) či afrikatizace (vyslovení afrikáty či hlásky podobné afrikátě), po dalších posleších se však v rámci těchto obecných odchylek vyprofilovalo několik odchylek konkrétních, tudíž místo frikativizace jsme zavedli odchylky nahrazení za konkrétní frikativu a místo afrikatizace několik kategorií odchylek nahrazení za konkrétní afrikátu. Obrázek níže představuje příklad kategorizace odchylek u jednoho mluvčího. Kategorie označené šedě v tabulce níže představují právě ty odchylky, které byly později přehodnoceny a zcela vymazány. Kategorie *sla* představovala modifikaci vložení slabiky. Předpokládali jsme, že mluvčí budou konsonantické shluky různým způsobem dělit na vícero slabik pomocí vložení vokálů. Nakonec se ukázalo, že mluvčí konsonantické shluky rozdělovali pouze vkládáním vokálu [ə], rozhodli jsme tedy kategorii *sla* smazat a zavést konkrétní kategorii *šva*, představující vkládání [ə] mezi dvě hlásky. O kategorii *fri* – čili frikativizace, jsme již pojednávali výše. Tato kategorie byla zmažána z důvodu zavedení kategorie nahrazení konkrétní frikativou.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	26	27	30	31	44	64	65	66	67	68
hlásk. způsob	mluv. změny	pozice	počet K	pořadí	od hra	paуз	předčl.	násl. hl.	osl - op.	retr. ad.	sla	fr.	t's	mluvčí	úrov.	typ projev.	slovo	počet s		
202 pauza																				
203 v	F	bd	z	k	2	1	#1	pauza	v						DLZ24_VT	1			vlastně	2
204 l	L	alv	s	k	2	2	#2	v	a						DLZ24_VT	1			vlastně	2
205 a	V							l	s						DLZ24_VT	1			vlastně	2
206 s	F	alv	n	k	3	1	0	a	t						DLZ24_VT	1			vlastně	2
207 t	E	alv	n	k	3	2	0	s	n	1					DLZ24_VT	1			vlastně	2
208 ň	N	pal	s	k	3	3	0	t	e						DLZ24_VT	1			vlastně	2
209 e	V							n	j						DLZ24_VT	1			vlastně	2
210 j	N	pal	s	k	2	1	#1	e	s				1		DLZ24_VT	1			jem	1
211 s	F	alv	n	k	2	2	#2	j	e						DLZ24_VT	1			jem	1
212 e	V							s	m						DLZ24_VT	1			jem	1
213 m	N	bl	s	k	2	1	1#	e	t						DLZ24_VT	1			jem	1
214 t	E	pal	n	k	2	2	#1	m	e					1	DLZ24_VT	1			tě	1
215 e	V							t	x						DLZ24_VT	1			tě	1
216 x	F	vel	n	k	2	1	#1	e	t						DLZ24_VT	1			chtě	1
217 t	E	pal	n	k	2	2	#2	x	e					1	DLZ24_VT	1			chtě	1
218 e	V							t	l						DLZ24_VT	1			chtě	1
219 l	L	alv	s	k	2	1	1#	e	pauza						DLZ24_VT	1			chtě	1
220 pauza								l	p											

Obrázek 2: Příklad zaznamenávání odchylek²³

²³ Sloupce 1-11 představují popis konkrétního konsonantu, sloupce 26-44 představují jednotlivé odchylky, číslem 1 byla označena přítomnost odchylky při výslovnosti konkrétního konsonantu v projevu zkoumaného mluvčího. V tomto případě šlo o mluvčího z úrovně 1 (viz sloupec 65).

Po vyhodnocení výsledků a redukcí počtu odchylek jsme následně shrnuli nejčastěji se vyskytující odchylky v projevech mluvčích a kromě toho jsme popsali nejfrekventovanější strategie realizace některých souhláskových kombinací.

4.4 Terminologie

4.4.1 Prétura a koda

Abychom se vyhnuli problémům při dělení slov na slabiky v případě konsonantických shluků (problematika dělení slova na slabiky v češtině byla zmíněna v oddíle 2.3.2), specifikovali jsme pro potřeby této práce pojmy prétura a koda poněkud odlišným způsobem, než jsou obecně definovány, a sice ve vztahu k pozici slabiky ve slově. Jako prétura slabiky byly v našem výzkumu označeny pouze konsonanty vyskytující se v první slabice na začátku slov a za kodu slabiky se považovaly pouze konsonanty vyskytující se v poslední slabice na konci slov. Konsonanty vyskytující se uvnitř slova byly ponechány bez povšimnutí. Tímto krokem jsme však museli počítat s nižším výskytem odchylek. Na druhou stranu se však domníváme, že ty nejdůležitější odchylky byly zachyceny i přes takové omezení.

4.4.2 Systémové a individuální odchylky

Jako odchylka se v této práci chápe taková výslovnost, jež se percepčně liší od běžné výslovnosti dospělého rodilého mluvčího češtiny a při poslechu na rodilého mluvčího češtiny působí rušivě (z hlediska autorky práce a dalších). Jednotlivé odchylky byly kategorizovány podle počtu mluvčích, kteří je realizovali, na systémové a individuální, abychom později mohli shrnout ty odchylky, které realizovalo nejvíce mluvčích.

Jako systémová byla kategorizována taková odchylka, již realizovali 4 a více mluvčích, což představuje minimálně 25 % z celkového počtu 16 zkoumaných mluvčích. Důvodem byl relativně vysoký počet pro výzkum relevantních odchylek, které realizovali právě 4 mluvčí.

Naopak jako individuální byly definovány takové odchylky, které byly realizovány 3 a méně mluvčími. Kromě toho byl i celkový výskyt odchylek realizovaných právě 3 mluvčími velice nízký. Ty individuální odchylky, které představovaly další způsob realizace konkrétních konsonantů či konsonantických skupin, byly zařazeny do kapitoly 5.2 Individuální odchylky. Mimoto byly v této kapitole zmíněny i neobvyklé realizace konsonantů, které se však objevovaly pouze u jednotlivců.

4.5 Kategorie odchylek

V konečné fázi byly odchylky zařazeny do čtyř kategorií. Všechny kategorie zastupují odchylky, které jsou pro rodilého mluvčího percepčně rušivé.

4.5.1 Modifikace

Palková (1994, 73) definuje konsonantickou artikulaci v čase jako sled 3 fází pohybu: intenze (zaujímání cílového artikulačního postavení), tenze (okamžik jeho trvání) a detenze (ústup z tohoto postavení). Za modifikovanou tedy byla označena taková souhláska, při jejíž realizaci vietnamský mluvčí změnil jednu ze tří artikulačních fází v porovnání s artikulací rodilého mluvčího češtiny. Mezi modifikace byla přiřazena výslovnost bez exploze, oslabení, neznělá artikulace (desonorizace), znělá artikulace a retro flexní artikulace.

Výslovnost bez exploze – je vymezena pro realizaci exploziv. Při fázi tenze mluvčí realizuje závěr, avšak okamžik detenze, tzn. exploze, při realizaci konsonantu chybí. Tento typ odchylky ve výslovnosti je pro vietnamské mluvčí běžný a vychází ze struktury vietnamské slabiky. V kodě slabiky se totiž může vyskytovat pouze 6 slabik, z nichž 3 jsou neznělé explozivy [p t k] realizované právě bez exploze. Tento druh odchylky jsme tak v analýze již předem očekávali.

Oslabení – je to takový způsob realizace, při kterém artikulační orgány nedospějí do cílové artikulační pozice nebo v ní setrvají příliš krátkou dobu. Oslabená artikulace byla očekávána zejména na konci slov, opět zejména kvůli tomu, že se v kodě slabiky ve vietnamštině nemohou vyskytovat všechny konsonanty.

Desonorizace – tato odchylka zahrnovala realizaci konsonantů, které nebyly mluvčími vysloveny zněle, jak by tomu mělo být podle zásad asimilace znělosti v češtině, nýbrž nezněle. Předpokládali jsme, že se vyskytne desonorizace vlivem interference z rodného jazyka, např. [g] > [k], jelikož znělá velární exploziva [g] ve vietnamském souhláskovém inventáři své zastoupení nemá. Dalším předpokládaným typem desonorizace byla realizace znělého [r] jako [r̥] na začátku slova. Studenti češtiny totiž zpravidla nejsou informováni o existenci znělé a neznělé varianty hlásky „ř“, jedním z předpokladů tedy byla nekorektní realizace znělého [r] a neznělého [r̥].

Znělá realizace (sonorizace) – je vlastně opačným jevem neznělé artikulace. Mluvčí místo neznělého konsonantu realizuje konsonant zněle, často vlivem grafické podoby slova, opět tedy ignoruje zásady asimilace znělosti. Realizaci této odchylky jsme předpokládali zejména v souhláskových skupinách, např. ve slově *vztažné*, realizované jako [vztaʒne:].

Retroflexní artikulace – mluvčí realizovali konsonant tak, že hrot jazyka obrátili směrem dozadu, proti klenbě tvrdého patra (Palková 1994, 65). Očekávali jsme výskyt retroflexní realizace těch konsonantů, které se ve vietnamštině vyskytují, tedy neznělé retroflexní frikativy [ʂ] a jejího znělého protějšku [z].

4.5.2 Nahrazení

Při produkci řeči někteří mluvčí vyslovili místo jednoho konsonantu jiný, plnohodnotně realizovaný konsonant. Očekávali jsme, že bude docházet k nahrazení takových konsonantů, jež se v rodném jazyce mluvčích nevyskytují, či takového konsonantu, který se podle fonotaktických pravidel vietnamštiny nemůže vyskytovat na konkrétním místě ve slabice. Předpokládali jsme, že mluvčí budou realizovat takový konsonant, který fonotaktickým pravidlům jejich rodného jazyka odpovídá, či ten, který mluvčí byli schopni realizovat. Zpočátku jsme počítali s nahrazení těch konsonantů, jež se ve vietnamštině nevyskytují, např. afrikáty [tʂ], [tʃ], frikativa [x] či frikativní vibranta [ɣ] za konsonanty jiné, vietnamským mluvčím známé.

4.5.3 Epenteze

Epentezí se rozumí vkládání hlásky mezi dvě jiné hlásky. Ve vietnamské slabice se konsonantické shluky nevyskytují a každá slabika musí obsahovat vokál, epenteze tedy byla jednou z očekávaných odchylek. Jako protezi označujeme vkládání hlásky před první hlásku ve slově.

4.5.4 Elize

Cvrček (2010) definuje elizi jako takovou redukci ve výslovnosti, při které dojde k úplnému zmizení hlásky ze zvukového řetězce. Konsonant nebyl mluvčím realizován a ani při poslechu nebyl identifikován, jeho realizace nebyla ve spektrogramu v programu Praat znatelná.

V nahrávkách jsme očekávali elizi zejména v konsonantických skupinách, které mluvčí nejsou schopni vyslovit. Tak si mohou mluvčí realizaci složitých konsonantických skupin

ulehčit. S elizí jsme počítali i na konci slova. Jelikož jsou v kodě vietnamské slabiky povoleny jen neznělé explozivy [p t k] a nazály [m n ŋ], očekávali jsme úplnou redukci těch konsonantů, které se v kodě vietnamské slabiky vyskytovat nemohou.

5. VÝSLEDKY

5.1 Systémové odchylky

5.1.1 Explozivy

1. [b] bilabiální exploziva znělá

Ve zkoumaných nahrávkách se bilabiální exploziva [b] objevila celkem 146krát. U výslovnosti konsonantu [b] nebyla nalezena žádná systémová odchylka. Mluvěním nedělala žádné potíže ani v přetůře, ani v kodě.

2. [p] neznělá bilabiální exploziva

Analýza odchylek neznělé bilabiální explozivy proběhla na 352 výskytech. Žádná odchylka ale nebyla tak frekventovaná, aby mohla být zařazena mezi systémové odchylky. Individuální odchylky budou následně popsány v další kapitole.

3. [t] alveolární exploziva neznělá

Neznělá alveolární exploziva [t] se ve výzkumu vyskytla v 592 případech.

V přetůře, v našem případě tedy na začátku slova²⁴, nedělala mluvčím výslovnost tohoto konsonantu žádné potíže. Konkrétně se jednalo o 143 případů a ani v jednom případě nebyla zaznamenána jediná výslovnostní odchylka.

V kodě se [t] vyskytlo ve 257 případech. Odchylky mluvčích byly zaznamenány do skupiny modifikace a elize.

- **Modifikace – výslovnost bez exploze**

V kodě se vyskytlo 131 případů, kdy byla exploziva [t] vyslovena bez exploze, což je 51 % ze všech výskytů této explozivy na pozici kody. V některých případech je vypuštění exploze na konci slova naprosto běžné i u rodilých mluvčích češtiny, např. *napsat pár* [napsat[̣] pa:r],

²⁴ viz kap. 3. Metoda

například kladné [např̩i:klať kladne:] či *mrknout klidně* [mrknouť klidne], v případě *začít co* [zat̩i:ť tso] došlo ke splynutí alveolární neznělé explozivy [t] s alveolární afrikátou [ts̩], což je v běžné mluvě českých rodilých mluvčích taktéž přirozené. V ostatních případech se však jednalo o výslovnostní odchylky typické pro vietnamské mluvčí, zejména v případech, kdy za explozivou na konci slova následovala pauza. Mezi takové případy patří například infinitiv *psát* [psa:ť] umístěný před pauzou, spojení *poprosit jestli* [poprosiť jestli], v němž polovina mluvčích vyslovila konečné [t] bez exploze, ve spojení *nebýt Láďových* [nebi:ť la:ʝovi:x], které bylo často (ne ale vždy) vysloveno s krátkou pauzou, či *přifouknout* [přifouknouť], opět umístěné před pauzou. Mezi další slova obsahující explozivu [t] v konečné pozici patřila slova, *pneumocyt* (pauza) [pn̩umotsiť], *před a* [př̩eť ʔa], *hned* (před pauzu) [hn̩eť], *hrát fotbal* [fira:ť fodbal] (v žádném z výskytů se nevyskytovala pauza mezi slovy) atd. Jak je patrné z výše uvedených případů, k výslovnosti s absencí exploze docházelo v konsonantickém shluku přes hranici slova, před pauzou či před rázem.

Takto modifikovanou alveolární explozivu [t] opakovaně vyslovovalo 100 % zkoumaných mluvčích, tedy všech 16. Chybná výslovnost konsonantu [t] bez exploze je zjevně rozšířena napříč všemi úrovněmi pokročilosti. Důvodem tak častého výskytu vyslovování explozivy [t] bez exploze na konci slova je interference z rodného jazyka mluvčích. Jak již bylo zmíněno výše, „t“ je jedním ze šesti konsonantů²⁵, které se ve vietnamštině mohou objevit na konci slabiky a tím pádem i na konci slova, a stejně jako u ostatních pěti konsonantů se realizuje bez exploze.

- *Elize*

Elize konsonantu [t] se v nahrávkách objevila sice pouze v 10 případech (tedy v 3,8 %), v tomto případě však chybovalo 6 mluvčích ze všech úrovní, což představuje 37,5 % zkoumaných mluvčích. Konkrétně se jednalo o 3 mluvčí z nejnižší úrovně (ze 3), 2 mluvčí z druhé úrovně (ze 7) a jednoho mluvčího ze třetí úrovně (celkem ze 7). Nejčastěji byl konsonant [t] elidován ve stejných slovech jako v předchozí odchylce, zejména však v infinitivech sloves (*hrát fotbal* [hra: fodbal], *muset přifouknout* (pauza) [muse přifouknou]). Ačkoliv ve spojení *začít co nejdřív* [zat̩i:ťso nejd̩ri:f] nebyla identifikována alveolární exploziva [t] na konci slova *začít*, v tomto případě došlo spíše ke splynutí explozivy [t] a následující postalveolární frikativy [ts̩]. Tato odchylka se však ve výslovnosti běžně vyskytuje i v mluvě rodilých mluvčích češtiny.

²⁵ viz kapitola 2.3. Souhláskový inventář vietnamštiny a češtiny

4. [d] znělá alveolární exploziva

Analýza explozivy [d] probíhala na 319 výskytech. Nejvíce odchylek bylo zaznamenáno v prétéře, v případě tohoto výzkumu tedy na začátku první slabiky slov²⁶. V prétéře se objevilo [d] 140krát, a to buď na první, nebo na druhé pozici od slovní hranice.

- **Modifikace – švih**

Nejčastější modifikace vyskytující se při výslovnosti explozivy [d] byl švih [r] v pozici prétéry (140 výskytů), v tabulce značený jako *flap*. Celkem 8 mluvčích (50 %) ve 13 případech (9,3 %) vyslovovalo [d] jako švih [r], a to téměř výhradně v kombinaci [gd]. Tato kombinace se vyskytovala ve slovech *kdy* [grɪ], *kde* [grɛ], ve třech případech bylo [d] vyslovováno jako švih i ve slově *dlouho* [rloɯo]. Znělou alveolární explozivu [d] jako švih opakovaně realizovali tři mluvčí (ze 3) z první úrovně, dva mluvčí (ze 7 mluvčích) z úrovně 2 a tři mluvčí z úrovně 3 (z celkem 7 mluvčích). Tato slova způsobují vietnamským mluvčím potíže pravděpodobně zejména kvůli tomu, že kombinace exploziv „gd“ ve vietnamštině neexistuje a navíc se písmeno „g“ ve vietnamštině vyslovuje jako znělá glotální frikativa [ɣ], nikoli jako exploziva.

5. [c] neznělá palatální exploziva

Konsonant [c] byl v textech analyzován celkem 112krát. V prétéře, konkrétně na první a druhé pozici od hranice slova, se tento konsonant vyskytl v 95 případech. Exploziva [c] byla nejčastěji nahrazována ve vietnamštině blízkou alveopalatální afrikátou [tɕ] či neznělou postalveolární afrikátou [tʃ]. V kodě se tento konsonant v textu nevyskytoval.

- **Nahrazení [c] > [tɕ]**

Exploziva [c] byla mluvčími nahrazena za alveopalatální afrikátu [tɕ] pouze 10krát, což představuje 10,5 % výskytů [c] na pozici prétéry. Neznělou palatální explozivu [c] tímto způsobem realizovali celkem 4 různí mluvčí ze 16, tedy 25 % z celkového počtu zkoumaných mluvčích. Jednalo se výhradně o slovní spojení v souhláskovém shluku přes hranici slova, kupříkladu *bych ti* [bɪx tɕi] či *jsem tě* [jɕɛm tɕɛ]. Jak již bylo zmíněno výše, konsonant [c] sice ve vietnamštině existuje, jeho výskyt je však omezen pouze na rolnické oblasti. Všichni chybní mluvčí byli zařazeni do méně pokročilých úrovní, 1 mluvčí (ze 3) odpovídal první úrovni, zbylí 3 mluvčí úrovni druhé (z celkem 7).

²⁶ viz kapitola 3. Metoda

- *Nahrazení [c] > [tʃ]*

Nahrazení neznělou postalveolární afrikátou [tʃ] bylo zaznamenáno 8krát (8,4 %), a to v intervokální pozici, zejména ve spojení *bude to těžké* [bude to tʃeʒke:] a ve slově *chtěl* [xtʃɛl]. Tímto způsobem vyslovovali konsonant [c] opět 4 mluvčí, 2 (ze 3) z první úrovně a 2 (ze 7) z druhé úrovně pokročilosti.

6. [k] neznělá velární exploziva

Exploziva [k] se v textech objevila celkem ve 353 případech. V průměru výslovnost mluvčím nedělala žádné větší potíže, v kodě však docházelo k modifikacím. Na konci slova se [k] vyskytlo v 16 případech.

- *Modifikace – výslovnost bez exploze*

Nejčastější modifikace, která se při výslovnosti explozivy [k] vyskytovala, byla výslovnost v kodě bez exploze. V 10 případech se tak stalo na naprosto stejném místě v textu, ve spojení *pak odpověděl* [pa̯k ʔotpovjeɛl]. Tento počet představuje 62,5 % z celkového výskytu neznělé velární explozivy [k] na pozici kody. Explozivu [k] takto modifikovalo 10 mluvčích (62,5 %), tři (ze 3) z první úrovně, šest (ze 7) z druhé úrovně a jeden mluvčí (ze 6) z nejvyšší úrovně. Před [k] tedy stojí vokál [a] a za ním následuje ráz. Nerealizovaná exploze u konsonantu [k] však pravděpodobně není ovlivněna pouze výskytem rázu, jenž následuje. Stejně jako [t] i [k] patří do šestice konsonantů, které se mohou vyskytovat na konci vietnamské slabiky a jsou vyslovovány bez exploze, proto se jako nejpravděpodobnější důvod jeví interference z mateřštiny mluvčích.

7. [g] znělá velární exploziva

Již v kapitole 2²⁷ bylo zmíněno, že znělá velární exploziva [g] ve vietnamštině neexistuje, písmeno „g“ se vyslovuje jako frikativa [ɣ], proto se předpokládalo, že výslovnost tohoto konsonantu bude dělat vietnamským mluvčím potíže. Celkem bylo v nahrávkách identifikováno 96 výskytů.

a) Prétura

V průměru se [g] vyskytovalo v 65 případech. Zaznamenané odchylky byly kategorizovány jak do systémových odchylek, tak i do odchylek individuálních (viz dále).

²⁷ 2.3. Souhláskový inventář vietnamštiny a češtiny

- **Modifikace – desonorizace**

V 9 případech (13,8 %) z celkového počtu 65 výskytů znělé velární explozivy [g] na pozici přetury, jej 7 mluvčích (43,8 %) vyslovovalo v kombinaci s dalším znělým obstruentem nezněle, jako neznělou velární explozivu [k]. Celkem takto znělou velární explozivu [g] modifikovali všichni 3 mluvčí zařazení do první úrovně, 3 mluvčí (ze 7) z druhé úrovně a 1 mluvčí (ze 6) z poslední třetí úrovně. Ignorovali tak asimilaci znělosti a slova *kde* [gdɛ] a *kdy* [gdɪ] vyslovovali [kdɛ], [kdɪ]. Asimilace znělosti se ve vietnamské slabice nevyskytuje, mluvčí tak byli pravděpodobně příliš ovlivněni grafickou podobou hlásky [g], aniž by ji asimilovali. Jak již bylo řečeno, dalším důvodem je pravděpodobně fakt, že konsonant [g] se ve vietnamštině nevyskytuje a mluvčí se tak snažili nahradit neznámým konsonant hláskou, jež v jejich rodném jazyce existuje. Takovým případem může být realizace slova *gramatické* jako [kramatɪtskɛ:], ve kterém mluvčí také realizovali [g] jako [k], ačkoliv se v tomto případě nejedná o problematiku asimilace znělosti. Mluvčí tak neznámou hlásku [g] nahradili neznělým protějškem [k], jenž se má vietnamštině zastoupení.

- **Epenteze (vlození [ə] mezi znělou velární explozivu [g] a další konsonant)**

Pro vietnamského mluvčího poměrně složitou kombinaci [gd], obsahující znělou velární explozivu [g] a znělou alveolární explozivu [d], čtyři mluvčí realizovali vložením šva [ə] mezi oba konsonanty a tím docílili přidáním slabiky [gə] ve slově. K epentezi došlo ve slově *kde* [kədɛ] a ve slově *gramatické* [gəramatɪtskɛ:], ve kterém mluvčí rozdělil konsonantický shluk znělé velární explozivy [g] a alveolární vibranty [r] *gr* jako [gər]. K této odchylce došlo u 4 mluvčích (25 %) ve 4 případech (6,2 %), mluvčí tedy dále tuto odchylku nerealizovali. Konkrétně se jednalo o jednoho mluvčího z první úrovně (ze 3), jednoho mluvčího z druhé úrovně (ze 7) a 2 mluvčí byli zařazení do úrovně třetí (ze 6 mluvčích).

b) Koda

- **Modifikace – výslovnost bez exploze**

V pozici kody se exploziva [g] vyskytovala 16krát ve spojení *jak dlouho* [jag dlo:ho]. Jedná se tedy o naprosto stejnou kombinaci konsonantů jako v předchozím případě, pozice konsonantů je však odlišná. Tento případ asimilace znělosti přes hranici slova ignorovalo 13 mluvčích, to znamená 81,3 % zkoumaných mluvčích. Pouze tři mluvčí vyslovili tuto kombinaci konsonantů korektně v souladu s běžnou mluvou rodilého mluvčího češtiny, jednalo se o jednoho mluvčího (ze 7) zařazeného do druhé úrovně a jednoho (ze 6) z nejvyšší

úrovně pokročilosti. Vzhledem k tomu, že ve vietnamštině může [k] stát v pozici kody a vyslovuje se bez exploze, je možné, že mluvčí v této kombinaci opět aplikovali vietnamská pravidla výslovnosti.

exploziva	změna	odchylka	příklad, okolí konsonantu	mluvčí realizující odchylku	%	celkem výskytů	odlišná realizace %
KODA							
[t]	[t̃]	bez exploze	<i>hrát fotbal</i> [hɾa:t̃ fɔdɓal]	16	100	257	51
		elize	<i>muset přifouknout</i> (pauza) [muse p̃ɿfouknou]	6	37,5	257	3,8
[k]	[k]	bez exploze	<i>pak odpověděl</i> [pak ʔɔtpovjeɛl]	10	62,5	16	62,5
[g]	[g]	bez exploze	<i>jak dlouho</i> [jaŋ dlouho]	13	81,3	16	81,3
PRÉTURA							
[c]	[tɕ]	nahrazení	<i>tě</i> [tɕɛ], <i>chtěl</i> [xtɕɛl]	4	25	95	10,5
	[t̃ʃ]	nahrazení	<i>tě</i> [t̃ʃɛ], <i>těžké</i> [t̃ʃɛʒkɛ:]	4	25	95	8,4
[d]	[r]	nahrazení	<i>kdy</i> [grɪ], <i>kde</i> [grɛ]	8	50	140	9,3
[g]	[k]	desonorizace	<i>kde</i> [kdɛ], <i>kdy</i> [kdɪ]	7	43,8	65	13,8
	[ə]	epenteze	<i>kde</i> [kəɛ], <i>gramatické</i> [gəramat̃s̃kɛ:]	4	25	65	6,2

Tabulka 10: Odchylky v realizaci exploziv - shrnutí

Z údajů v tabulce lze shrnout, že v pozici préturey mluvčí nahrazovali explozivu za jiný konsonant. Exploziva [c] byla v intervokalické pozici nahrazena afrikátou [tɕ] nebo [t̃ʃ], v konsonantickém shluku „gd“, vyskytujícím se v préture, bylo zaznamenáno nahrazení [d]

švihem [ɾ]. Znělá velární exploziva [g] byla v této kombinaci vyslovována 7 mluvčími nezněle jako [k].

V kodě byly explozivy nejčastěji vyslovovány bez exploze, další zaznamenanou odchylkou byla úplná elize konsonantu na konci slova.

5.1.2 Frikativy

1. [f] neznělá labiodentální frikativa

Frikativa [f] se objevila v textech celkem 128krát, ve slovech jako například *vztažné* [fstazne:], *figle* [fi:gle], *hotov* [hotof], *včera* [vʧɛra], *nejdřív* [nejdřɪ:f], *fotbal* [fodbal], *faulu* [faulu:]. I když se neznělá labiodentální frikativa [f] v repertoáru vietnamských konsonantů vyskytuje, je omezena pouze na préturu slabiky, v kodě slabiky se neobjevuje.

a) Prétura

V prétuře se [f] vyskytlo 80krát, což představuje více než polovinu všech výskytů frikativy [f] ve zkoumaných textech. Nejčastěji mluvčí realizovali frikativu [f] jako znělou labiodentální frikativu [v] či v souhláskovém shluku vkládali mezi frikativu a další obstruent [ə].

- **Modifikace – vyslovení znělé alveolární frikativy [v]**

V 10 případech (12,5 %) z celkového počtu 80 výskytů v prétuře, pro účely tohoto výzkumu tedy pouze na začátku první slabiky slova²⁸, byla neznělá labiodentální frikativa [f] vyslovena jako znělá labiodentální frikativa [v]. Tato modifikace se objevovala pouze ve dvou slovech obsahujících konsonantický shluk na pozici prétury – *včera* [vəʧɛra] a *vztažné* [vstazne:]. Tato odchylka se projevila zejména mezi mluvčími z první a druhé úrovně, celkem se jednalo o 8 mluvčích (50 %). Z tohoto počtu byli 3 mluvčí zařazeni do první úrovně, jednalo se tudíž o všechny mluvčí z této úrovně, a 5 mluvčích bylo zařazeno do úrovně druhé, jež zahrnuje celkem 7 mluvčích. Mluvčí pravděpodobně ignorovali zásady asimilace znělosti v češtině, jelikož byli ovlivněni grafickou podobou slova. Navíc vietnamština s češtinou zásady asimilace znělosti nesdílí, mluvčí tak pravděpodobně realizovali neznělou labiodentální frikativu [f] jako znělou frikativu [v] kvůli nedostatečné znalosti zásad české výslovnosti.

- **Epenteze – vložení [ə] mezi konsonanty**

²⁸ viz kapitola 3. Metoda

Vkládání [ə] mezi [f] a jiný obstruent se v analyzovaných projevech objevilo 6krát, což představuje 7,5 % z celkového počtu 80 výskytů neznělé labiodentální frikativy v přetučné slabiky. Tuto odchylku realizovali 4 mluvčí (25 % z celkového počtu), z nichž byli 3 mluvčí z nejnižší úrovně, opět se tedy jednalo o všechny mluvčí zařazené do této kategorie, a 1 mluvčí z druhé úrovně, zahrnující celkem 7 mluvčích. Mluvčí tímto způsobem realizovali slova *včera* [fətʃera] a *vztažné* [fəstaʒne:]. Kombinace „vč“ a „vz“ tedy představovaly problém zejména pro zkoumané mluvčí nejnižší úrovně. Jelikož se konsonantické shluky ve vietnamštině nevyskytují, vkládání vokálu mezi jednotlivé konsonanty v konsonantickém shluku se tak v analýze projevovalo jako jedna ze strategií, jak konsonantický shluk vyslovit.

b) Koda

V kodě byla výslovnost neznělé labiodentální frikativy [f] zaznamenána ve 32 výskytech u dvou slov – *hotov* [fɔtof] a *nejdřív* [nejdřɪ:f]. Po slově *nejdřív* následovala ve všech příkladech pauza způsobená pozicí slova konci věty, stejně tak u slova *hotov*, kde nedocházelo k dlouhé pauze, nýbrž krátkému prozodickému předělu způsobeným čárkou, jež v textu následuje (*až budu hotov, došel bych ti do lékárny...*). Všichni mluvčí tyto graficky zaznamenané pauzy respektovali, takže jediná zaznamenaná odchylka elize, čili úplné vypuštění konsonantu, byla zřetelně identifikovatelná a lze ji považovat za odchylku typickou pro realizaci u vietnamských mluvčích.

- ***Elize***

Nejčastější odchylkou ve výslovnosti neznělé labiodentální frikativy [f] v pozici kody byla elize, tedy kompletní vypuštění konsonantu. Mluvčí tak vyslovovali slovo *hotov* (následovala pauza) jako [fɔto] a stejně tak *nejdřív* (pauza) [nejdřɪ:]. Frikativa [f] byla elidována ve 12 případech, jednalo se tedy o 37,5 % slov ze 32 zaznamenaných příkladů v pozici kody. Tímto způsobem chybovalo 6 mluvčích (37,5 %), z nichž všichni realizovali tuto odchylku jak ve slově ve slově *nejdřív*, tak ve slově *hotov*. Tuto odchylku realizovali pouze mluvčí z prvních dvou úrovní, konkrétně 2 ze 3 mluvčích zařazených do nejnižší úrovně a 4 ze 7 mluvčích z druhé úrovně. Na konci vietnamské slabiky není žádná frikativa povolena, elize tak mluvčím nižších úrovní sloužila jako kompenzační strategie ve výslovnosti frikativy [f] na pozici kody.

2. [v] – znělá labiodentální frikativa

Výslovnost konsonantu [v] byla identifikována 224krát. Znělá labiodentální frikativa [v] se ve vietnamštině vyskytuje jako iniciální konsonant, v této pozici nebyly žádné odchylky zaznamenány. V préture byl konsonant zaznamenán 98krát. Slova jako *vlastně* [vlastnɛ], *věty*[vjetu], *chvilku* [xvilku] či *vařit* [vařit] mluvčí vyslovovali korektně. V kodě slabiky, pro naše účely tudíž pouze na konci slova²⁹, se konsonant nevyskytoval.

3. [s] – neznělá alveolární frikativa

Podle výsledků analýzy lze tvrdit, že s frikativou [s] neměli vietnamští mluvčí žádné potíže. Neznělá alveolární frikativa [s] není Vietnamcům neznámá, ve vietnamštině se vyskytuje jako počáteční konsonant, tudíž může stát v pozici préture. Frikativa [s] byla identifikována celkem ve 353 případech. V préture se [s] vyskytlo 209krát, kromě individuálních se objevila pouze jedna systémová odchylka. V kodě se tento konsonant nevyskytoval vůbec.

- **Znělá výslovnost**

Celkem ve 4 případech (1,9 %) realizovali 4 různí mluvčí (25 %) neznělou alveolární frikativu [s] zněle jako [z]. Všichni se odchylovali při výslovnosti totožného slova *vztažné*, jež realizovali jako [vztaʒne:]. Jeden mluvčí (ze 3) byl zařazen do první úrovně a ostatní 3 mluvčí (ze 7) patřili do druhé úrovně. Konsonantický shluk na začátku slova *vztažné* byl pro zkoumané mluvčí poměrně velkým problémem. V tomto případě byli mluvčí zřejmě ovlivněni grafickou podobou slova a realizovali souhláskovou skupinu „vz“, aniž by ji znělostně asimilovali.

4. [z] znělá alveolární frikativa

Ani s frikativou [z], vyskytující se celkem 112krát, neměli vietnamští mluvčí žádné potíže. Výskyt znělé alveolární frikativy [z] byl zaznamenán pouze v préture slabiky, pro náš výzkum pouze první slabice na začátku slova. Kromě několika spíše individuálních odchylek v podobě oslabení výslovnosti nebyla identifikována žádná systémová odchylka. Konsonant [z] se ve vietnamštině rovněž vyskytuje, tudíž se nepředpokládalo, že by dělal mluvčím větší potíže.

5. [ʃ] neznělá postalveolární frikativa

Konsonant [ʃ] se v analyzovaných promluvách vyskytoval 133krát. V pozici préture se neznělá postalveolární frikativa [ʃ] vyskytovala jen v 16 případech, její výskyt byl tak omezen na jediné slovo *škola* [ʃkola], jehož výslovnost mluvčí zpravidla nijak nemodifikovali. Ani

²⁹ viz kapitola 3. Metoda

výskyt frikativy [ʃ] v kodě slova nebyl pro vietnamské mluvčí příliš problematický. Ve slovech *budeš psát* [budeʃ psa:t] a *nepomůžeš (pauza)* [nepomu:ʒɛʃ] tak většinou nebyla neznělá alveolární frikativa artikulována výrazně odlišně od běžné mluvy rodilého mluvčího češtiny.

6. [ʒ] znělá postalveolární frikativa

Znělá postalveolární frikativa [ʒ] se v analyzovaných projevech vyskytla 107krát. Žádný konsonant se neobjevil v pozici prétury, všechny byly identifikovány buď uprostřed slova, či na konci slova – v této práci označovaném termínem koda³⁰. Pojďme se tedy zaměřit na kodu slov, kde se znělá frikativa [ʒ] objevovala zejména při asimilaci přes hranici slov ve slovních spojeních *už máš hotový* [uʃ ma:ʒ fotovi:] a *až budu hotov* [aʒ budu fotof] či *už ve škole* [uʒ veʃkolɛ]. Celkem se znělá postalveolární frikativa [ʒ] v kodě objevila ve 44 případech.

- **Modifikace - desonorizace**

Nejčastější modifikací bylo vyslovení [ʒ] nezněle jako neznělé postalveolární frikativy [ʃ]. Výslovnost [ʃ] v kodě by byla možná pouze v případě, pokud by byla slova ve slovním spojení *už máš hotový* [uʃ ma:ʒ fotovi:] či *až budu hotov* [aʒ budu fotof] oddělena pauzami. Tato modifikace byla zaznamenána 19krát, jednalo se tedy o 43,2 % výskytů z celkového výskytu 44 znělých postalveolárních frikativ [ʒ] vyskytujících se v pozici kody. K této realizaci došlo u 12 mluvčích, z nichž 2 mluvčí byli zařazeni do první úrovně (ze 3), 5 mluvčích bylo z druhé úrovně (ze 7) a 5 mluvčích bylo zařazeno do třetí úrovně (ze 6). Ve vietnamštině neexistuje ani znělá postalveolární frikativa [ʒ], ani její neznělý protějšek [ʃ], ke všemu vietnamština s češtinou nesdílí zásady znělostní asimilace, pro mluvčí je tak asimilace přes hranici slova naprosto neznámým jevem. Dále je možné, že u výrazu *už máš hotový* [uʃ ma:ʒ fotovi:] byli pravděpodobně ovlivněni grafickou podobou písmena „š“ a zásady asimilace znělosti na výše zmíněná slovní spojení neaplikovali.

7. [ɦ] glotální znělá frikativa

Frikativa [ɦ] se v analyzovaných promluvách objevila celkem 128krát. V prétuře byla identifikována v 80 slovech, v kodě se neobjevovala. Kromě individuálních odchylek nedošlo k žádné percepčně výrazné odchylce, jež by mohla být považována za systémovou. Ve vietnamštině se glotální znělá frikativa [ɦ] nevyskytuje, pouze neznělá glotální frikativa [h].

³⁰ Viz kapitola 3. Metoda

Ačkoliv se předpokládalo, že mluvčí budou kvůli interferenci ve výslovnosti [h] často chybovat, zvládli jeho výslovnost překvapivě dobře.

8a. [x] neznělá velární frikativa

Neznělá velární frikativa [x] byla zaznamenána 83krát. Jedním z předpokládaných problémů byla výslovnost [x] na konci slov, jelikož [x] patří mezi konsonanty, které na konci vietnamské slabiky nenalezneme. Analýza potvrdila, že právě v kodě slabiky byl konsonant [x] velice často modifikován, naopak v préture se žádné systémové odchylky neprojeví. V kodě se frikativa [x] vyskytla 35krát. Neznělá velární frikativa [x] se objevila ve spojeních *bych ti* [bɪx ci], *Lád'ových faulů* [la:ɔvi:x faulu:]. Do analýzy byly i započteny takové případy, kdy byla slovní spojení obsahující v plynulé mluvě znělé [ɣ] (např. *a mohlo jich být* [mohlo jɪ bi:t]) oddělena pauzami, mluvčí tak korektně vyslovili na těchto místech neznělé [x].

Nahrazení [x] > [k]

K nahrazení [x] v kodě neznělou velární explozivou [k] došlo v 9 případech, to znamená ve 25,7 % všech výskytů. Neznělou velární frikativu takto realizovalo 5 mluvčích (31,2 %), z nichž byli 4 mluvčí z druhé úrovně (ze 7 mluvčích) a 1 mluvčí patřil do první úrovně (ze 3). Tři mluvčí zaměňovali [x] za [k] opakovaně. Tato odchylka má své logické odůvodnění v mateřštině mluvčích. Vietnamská slabika totiž může být zakončena písmenem „ch“, jenž se vyslovuje jako [k], která se vyslovuje s nevypuštěným závěrem. Nevypuštěný závěr konsonantu [k] byl zaznamenán v 6 případech u 4 mluvčích z druhé úrovně, modifikaci výslovnosti bez exploze tedy můžeme považovat za sekundární odchylku závislou na primární záměně [x] > [k].

8b. [ɣ] znělá poziční varianta frikativy [x]

- *Nahrazení [ɣ] > [k]*

Stejná odchylka byla zaznamenána i u znělé poziční varianty [ɣ], jež se vyskytovala před znělými konsonanty. Nejčastější slovní spojení, ve kterých se docházelo k této odchylce, byla *jen bych dala* [jen biɣ da] a *mohlo jich být* [mohlo jɪ bi:t]. Ze 45 výskytů varianty [ɣ] v kodě slabiky bylo 13 výskytů (28,9 %) nahrazeno hláskou [k]. Z 16 mluvčích tak udělalo 8 (50 %), z nichž 3 byli zařazeni do první skupiny (jednalo se tedy o všechny mluvčí zařazené do této úrovně) a zbylých 5 mluvčích tvořili mluvčí z druhé úrovně (ze 7). Mluvčí třetí

skupiny takto frikativu [ɣ] nerealizovali. Stejně jako u neznělé velární frikativy [x] i u její znělé poziční varianty došlo při nahrazení za explozivu [k] k sekundární modifikaci, kdy byla velární exploziva vyslovena bez exploze. Šlo celkem o 6 výskytů, kdy 4 mluvčí z druhé úrovně a jeden mluvčí z první úrovně zaměnili [ɣ] za [k] a následně jej vyslovili bez exploze. Důvod realizace této odchylky u vietnamských mluvčích je rozhodně stejný jako v případě odlišné výslovnosti neznělé velární explozivy [x] – písmeno „ch“ se na konci slabiky ve vietnamštině vyslovuje jako neznělá velární exploziva [k] vyslovená bez exploze. Mluvčí tak byli ovlivněni fototaktickými pravidly svého rodného jazyka a aplikovali je na češtinu.

9. Znělá alveolární frikativní vibranta [r] a neznělá alveolární frikativní vibranta [r̥]

Souhláska reprezentovaná grafémem „ř“ se v češtině vyskytuje ve dvou variantách, znělé a neznělé. Podle IPA se znělá varianta označuje [r] a neznělá [r̥]. Hlásku „ř“ je nutné vyslovovat jako znělou [r] na začátku slova před vokálem, mezi vokály a v sousedství znělé souhlásky, příkladem mohou být slova *řeka* [rɛka], *moře* [moɾɛ] či *odřel* [oɔrɛl]. Neznělé [r̥] se vyslovuje v sousedství neznělého konsonantu a na konci slova, jako např. u slov *keř* [kɛr̥] či *tři* [tɾi] (Palková, 1994, s. 213).

Vibranty se ve vietnamštině nevyskytují, proto představují další skupinu konsonantů, jejichž artikulace je pro vietnamské mluvčí značně složitá. Zejména rozlišení mezi znělou a neznělou variantou působilo mluvčím potíže. Mnozí z nich také vibrantu zaměňovali za jiný konsonant.

- **Modifikace – desonorizace znělé vibranty [r]**

Znělá varianta [r] se v analyzovaných nahrávkách objevila 96krát. V pozici prétury se vibranta [r] vyskytla celkem 32krát. Kvůli tomuto vymezení byla analýza odchylek realizovaných ve výslovnosti znělé vibranty [r] zúžena na dvě slova *Řihovou* [ri:fi:voʊ] a *řekla* [rɛkla]. Nejčastější odchylkou byla modifikace, kdy mluvčí vyslovovali znělou variantu [r] nezněle jako [r̥]. Tato modifikace byla zaznamenána ve 13 případech (téměř 41 %) a tímto způsobem realizovalo [r] celkem 8 mluvčích (50 %) ze všech úrovní. Tuto odchylku realizovali 2 mluvčí (ze 3) z první úrovně, z druhé úrovně tak udělali 4 mluvčí (ze 7) a z nejvyšší úrovně vyslovovali [r] nezněle jako [r̥] 2 mluvčí (ze 6).

Jelikož drtivá většina učebnic češtiny nezohledňuje dvě varianty hlásky „ř“, studenti češtiny jako cizího nemusejí mít o jejich existenci ponětí a rozpoznání znělé a neznělé varianty při čtení textu tak pro ně může být velice problematické. K tomu však uvádí Machač (2008, 106-

116), že k desonorizaci intervokalického [ɾ] zhusta dochází i u českých mluvčích, a to v 58 % výskytů. Samotnou desonorizaci není tedy nutné pojímat jako nápadnou či rušivou odchylku.

- *Nahrazení neznělé alveolární frikativní vibranty [ɾ] za [ʃ]*

Z celkového počtu 64 výskytů neznělé alveolární vibranty [ɾ] na pozici prétury bylo identifikováno 20 případů nahrazení vibranty za neznělou postalveolární frikativu [ʃ], což představuje 31,3 % výskytů z celkového počtu 64 výskytů neznělé alveolární vibranty [ɾ] na pozici prétury. Neznělá varianta [ɾ] byla v nahrávkách zaměněna ve slovech *před* [pʃɛt], *přifouknout* [pʃifouknoʊt] či *přemýšlel* [pʃɛmi:ʃlɛl]. Nahrazení neznělé vibranty [ɾ] bylo opakovaně zaznamenáno u 9 mluvčích (56,3 %), konkrétněji u 2 mluvčích (ze 3) z první úrovně, u 4 mluvčích z druhé úrovně (ze 7) a u 3 mluvčích z nejpokročilejší úrovně (ze 6). Mluvčí vyslovovali místo vibranty [ɾ] frikativu [ʃ] výhradně v těch slovech, v nichž vibrantě [ɾ] předcházela neznělá exploziva [p], jednalo se tedy o konsonantický shluk, který se ve vietnamské slabice nevyskytuje.

Výslovnost hlásky „ř“ je artikulačně velice náročná, není proto překvapením, že si mnozí mluvčí artikulaci ulehčili a uchýlili se k výslovnosti ve vietnamštině se vyskytujících frikativ, jež jsou artikulačně mnohem snazší.

frikativa	změna	odchylka	příklad, okolí konsonantu	mluvčí realizující odchylku	%	odlišná realizace %	Celkem výskytů
KODA							
[f]		elize	<i>hotov (pauza)</i> [foto]	6	37,5	37,5	32
[ʒ]	[ʃ]	modifikace – desonorizace	<i>až budu</i> [aʃ budu]	12	75	43,2	44
[x]	[k]	náhrada (+ výslovnost [k] bez exploze)	<i>bych začít</i> [bik zatʃi:t], <i>Lád'ových faulů</i> [la:ʒovi: k̄ fau̯lu:]	5	31,2	25,7	35
[ɣ]	[k]	náhrada (+ výslovnost [k])	<i>mohlo jich být</i>	8	50	28,9	45

		bez exploze)	[mořlo jk bi:t]				
PRÉTURA							
[s]	[z]	znělá výslovnost	<i>vztažné</i> [vztaʒne:]	4	25	1,9	209
[f]	[v]	modifikace – znělá výslovnost	<i>včera</i> [vʧɛra], <i>vztažné</i> [vztaʒne:]	8	50	12,5	80
		epenteze [ə]	<i>včera</i> [fəʧɛra,] <i>vztažné</i> [fəstaʒne:]	4	25	7,5	80
[ʀ]	[ʀ̥]	modifikace desonorizace	<i>Řihovou</i> [ʀi:ɦovou] <i>řekla</i> [ʀɛkla]	8	50	40,6	32
[ʀ̥]	[ʃ]	nahrazení	<i>před</i> [pʃɛt], <i>přifouknout</i> [pʃifouknout], <i>přemýšlel</i> [pʃɛmi:ʃlɛl]	9	56,3	31,3	64

Tabulka 11: Odchyly ve výslovnosti frikativ – shrnutí

U frikativ realizovali mluvčí odchyly často jak v préture, tak v kodě slabiky. Nejčastějšími odchylkami v préture slabiky byly odchyly ve výslovnosti znělé alveolární vibranty [ʀ] a jejího neznělého protějšku [ʀ̥]. Více než polovina mluvčích vyslovovala znělé [ʀ] nezněle jako [ʀ̥], naopak neznělé [ʀ̥] mluvčí nejčastěji vyslovovali jako neznělou postalveolární frikativu [ʃ], a to výhradně v konsonantickém shluhu „př“. Další problematický shluk konsonantů byl „vz“ ve slově *vztažné* [fstɑʒne:]. Mluvčí byli pravděpodobně ovlivněni grafickou podobou slova a ve snaze číst text pečlivě realizovali tento shluk celý zněle, slovo bylo tedy vysloveno jako *vztažné* [vztaʒne:].

V kodě mluvčí nejčastěji vyslovovali znělou postalveolární frikativu [ʒ] jako její neznělý protějšek [ʃ], dále pak nahrazovali znělou glotální frikativu [ɣ] za neznělou velární frikativu [k] a tu pak v několika případech vyslovili bez exploze. U 6 mluvčích došlo k elizi neznělé labiodentální frikativy [f] na konci slova.

5.1.3 Afrikáty

V následující části byly analyzovány odchylky v realizaci neznělé alveolární afrikáty [t̂s] a znělé alveolární afrikáty [d̂z] a neznělé postalveolární afrikáty [t̂ʃ]. V souhláskovém inventáři vietnamštiny se afrikáty vůbec nevyskytují, část zkoumaných vietnamských mluvčích tak neznámé afrikáty nahrazovala za konsonanty pro ně známé.

1. [t̂s] neznělá alveolární afrikáta a [d̂z] znělá alveolární afrikáta

Neznělá alveolární afrikáta [t̂s] a její znělý protějšek [d̂z] se v češtině značí grafémem „c“, který byl ve přepisu nahrávek zaznamenán 96krát. Zatímco se neznělá alveolární afrikáta [t̂s] objevovala zejména na začátku slova, ve slovech *citrony* [t̂sitro:ni] a na konci slova před pauzou, znělá alveolární afrikáta [d̂z] se vyskytovala na konci slova, následovaná znělým konsonantem, a to výhradně ve slovním spojení *moc dobře* [mo d̂z do b̂rɛ]. Tento konsonant nemá ve vietnamštině zastoupení, je tudíž pro vietnamské mluvčí potenciálně problematický. Mluvčí vyslovovali neznělou alveolární afrikátu [t̂s] s odchylkami jak v pozici prétury, tak v pozici kody. Nejčastější odchylkou, jež byla kvalifikována jako systémová, byla náhrada afrikáty za frikativu.

- *Náhrada v prétuře a v kodě [t̂s] > [s]*

V prétuře se afrikáta [t̂s] objevila celkem 32krát a náhrada za neznělou alveolární frikativu [s] byla zaznamenána v 11 případech, což tvoří 34,4 % z celkového počtu výskytů afrikáty [t̂s] v prétuře. Mluvčí chybovali v obou slovech, která v daném textu začínají písmenem „c“ – *citrony* [sitro:ni] a *co* [so]. Nejvíce chybovali mluvčí z prvních dvou úrovní, konkrétně všichni 3 mluvčí z první úrovně a 4 mluvčí z druhé úrovně (ze 7). Z nejpokročilejší úrovně chyboval pouze jediný mluvčí ze 6, jenž chybu dále neopakoval. Celkem tedy nahradilo [t̂s] 8 mluvčích, což představuje 50 % mluvčích z celkového počtu zkoumaných mluvčích.

V kodě se alveolární afrikáta [t̂s] vyskytla 20krát, zejména ve slově *víc (pauza)* [vi:t̂s] a dále v případě, kdy bylo slovní spojení *moc dobře* odděleno krátkou pauzou [mo t̂s (pauza) do b̂rɛ]. Stejně jako v pozici prétury došlo i v kodě k náhradě alveolární afrikáty [t̂s] frikativou [s], a to

v celkem 6 případech (30 %) ve slově *víc* (*pauza*). 6 mluvčích (37,5 %) realizovalo slovo jako [vi:s]. Jednalo se o všechny 3 mluvčí z první úrovně, a o 3 mluvčí z druhé úrovně (ze 7).

- **Náhrada v kodě [d̥z̥] > [z]/[s]**

V kodě se znělá alveolární afrikáta [d̥z̥] vyskytla 12krát, a to výhradně ve slovním spojení *moc dobře* [mod̥z̥ doβɾɛ], následované krátkou pauzou. Konsonant [d̥z̥] byl v této pozici vysloven u 3 mluvčích jako znělá alveolární frikativa [z] a ve 3 případech byl vysloven jako její neznělý protějšek, neznělá alveolární frikativa [s]. Mluvčí tak tímto způsobem realizovali znělou alveolární frikativu na konci slova v 50 % výskytů. K náhradě znělé alveolární afrikáty [d̥z̥] docházelo u 6 mluvčích ze všech úrovní (37,5 %), avšak převážně ze dvou nižších úrovní. Z první úrovně nahrazoval afrikátu [d̥z̥] 1 mluvčí (ze 3), v druhé úrovni 4 mluvčí (ze 7), a v nejpokročilejší úrovni se jednalo pouze o jednoho mluvčího (ze 6).

2.[t̥ʃ] - neznělá postalveolární afrikáta

Stejně jako alveolární afrikáty, ani neznělá postalveolární afrikáta [t̥ʃ] se ve vietnamštině nevyskytuje. Ačkoliv se můžeme setkat s neznělou alveopalatální afrikátou [t̥ʃ], která je českému [t̥ʃ] podobná, k nahrazení právě tímto konsonantem nedocházelo. Důvodem může být kupříkladu grafická podoba neznělé postalveolární afrikáty [t̥ʃ], jež je reprezentována písmenem „č“. Navíc má neznělá alveopalatální afrikáta [t̥ʃ] v rolnických oblastech spíše kvality neznělé palatální explozivy [c], což potvrzuje i náš výzkum, ve kterém docházelo k nahrazení české neznělé palatální explozivy [c] právě alveopalatální afrikátou [t̥ʃ]. Afrikáta [t̥ʃ] se v analyzovaných nahrávkách vyskytla celkem 96krát. V průměru se afrikáta [t̥ʃ] vyskytla v 64 případech a v této pozici bylo u několika mluvčích zaznamenáno nahrazení za postalveolární frikativu [ʃ].

- **Nahrazení [t̥ʃ] > [ʃ]**

Ačkoliv byla tato odchylka ve výslovnosti zaznamenána jen ve 4 případech (6,3 % z celkového počtu výskytů v průměru), byla vyslovena čtyřmi různými mluvčími na příkladu téhož slova *čtyři* [ʃt̥ɿi]. Mluvčí, kteří takto realizovali neznělou postalveolární afrikátu [t̥ʃ], zastupovali všechny tři úrovně pokročilosti vytvořené v rámci výzkumu – dva mluvčí (ze 3) byli zařazeni do nejnižší úrovně, jeden mluvčí (ze 7) patřil do úrovně druhé a jeden (ze 6) do úrovně nejpokročilejší. Tito mluvčí představují 25 % z celkového počtu zkoumaných mluvčích. I když v tomto případě nahrazení [t̥ʃ] za [ʃ] nerealizovala většina mluvčích, mohla by pro ně kombinace neznělé postalveolární afrikáty [t̥ʃ] a neznělé alveolární explozivy [t] čt

[tʰi] být problematická i v jiných slovech. V tomto případě se ovšem jedná pouze o domněnku, ve zkoumaném textu se bohužel nevykytoval dostatek slov obsahujících kombinaci těchto konsonantů. Mluvní ale stejně tak mohli vycházet z české disimilované výslovnosti štyry [ʃʊrɪ] / štyři [ʃʊɾɪ].

afrikáta	změna	odchylka	příklad, okolí konsonantu	mluvčí realizující odchylku	%	odlišná realizace %	celkem výskytů
PRÉTURA							
[ts]	[s]	nahrazení	<i>citrony</i> [sitro:ni]	8	50	34,4	32
[tʃ]	[ʃ]	nahrazení	<i>čtyři</i> [ʃʊɾɪ]	4	25	6,3	64
KODA							
[dz]	[z]	nahrazení	<i>moc dobře</i> [moz dobrɛ]	6	37,5	50	12
[ts]	[s]	náhrada	<i>víc</i> [vi:s]	6	37,5	30	20

Tabulka 12: Odchylky ve výslovnosti afrikát – shrnutí

Vietnamští mluvčí se s artikulací afrikát, jež ve vietnamštině nemají zastoupení, vypořádali jejich nahrazením frikativami, které se ve vietnamštině vyskytují. Neznělá alveolární afrikáta [ts] byla nahrazována neznělou alveolární frikativou [s], neznělá postalveolární afrikáta [tʃ] byla nahrazována za neznělou postalveolární frikativu [ʃ] a znělá alveolární afrikáta [dz], vyskytující se v kodě, byla nahrazována znělou alveolární frikativou [z], ale také jejím neznělým protějškem [s]. Mluvní tak volili nahrazení pro ně artikulačně nejpodobnějším konsonantem, přičemž zachovali znělost a místo tvoření konsonantu. K náhradě afrikát za frikativy docházelo pravděpodobně opět vlivem interference z rodného jazyka mluvčích. Ve vietnamštině alveolární afrikáty nevyskytují, pouze alveopalatální afrikáta [tʃe], alveolární frikativy však v repertoáru vietnamských konsonantů své zastoupení mají.

5.1.4 Nazály

U nazál v pozici prétury či kody nebyly zaznamenány žádné systémové a ani individuální odchylky od výslovnosti rodilého mluvčího češtiny. Jelikož se ve vietnamštině nazály vyskytují jak v prétuře, tak v kodě slabiky, vietnamští mluvčí s nimi ve zkoumaných nahrávkách problémy neměli.

5.1.5 Aproximanty

1. [j] palatální aproximanta

S palatální aproximantou [j] se ve vietnamštině nesetkáme. Celkem se konsonant [j] objevil v nahrávkách 305krát, ve 163 případech se objevil v prétuře (pro účely našeho výzkumu byla prétura omezena pouze na začátek slova³¹), ve 32 případech se objevil na konci slova, konkrétně ve slovech *čaj* [tʃaj] a *neboj* [nɛboj].

- **Modifikace – oslabení**

Oslabená výslovnost palatální aproximanty [j] byla identifikována v 7 výskytech z celkem 32 výskytů v kodě (21,9 %). Nejčastěji byla modifikace realizována ve slovním spojení *neboj se* [nɛboj sɛ] (celkem 6 výskytů) jeden výskyt oslabení byl zaznamenán ve slově *čaj* (pauza) [tʃaj]. Celkem takto palatální aproximantu realizovalo 6 mluvčích (37,5 %), z nichž 2 mluvčí patřili do první úrovně (ze 3), 2 mluvčí do druhé (ze 7), a 2 mluvčí (ze 6) patřili do nejpokročilejší úrovně. Nejpravděpodobnějším důvodem, proč mluvčí mnohem častěji realizovali palatální aproximantu [j] oslabeně ve slově *neboj*, může být hláskové okolí konsonantu. Následujícím slovem bylo totiž reflexivní zájmeno *se*, začínající neznělou alveolární frikativou [s]. Z toho je zřejmé, že palatální aproximanta [j] a alveolární frikativa [s] jsou od sebe artikulačně vzdáleny. Je však nutné podotknout, že oslabení palatální aproximanty [j] v kodě bylo zaznamenáno výhradně vzhledem k pečlivé výslovnosti rodilého mluvčího češtiny. Při běžné výslovnosti dochází k oslabení v různé míře i u rodilého mluvčího češtiny.

³¹ viz kapitola 3. Metoda

2. [l] alveolární aproximanta

Alveolární aproximanta [l] se ve zkoumaných nahrávkách vyskytla celkem 608krát. Laterála [l] se ve vietnamštině vyskytuje jako iniciační konsonant, tudíž může být přítomna pouze v prětuře. Prětura slabiky nebyla pro zkoumané mluvčí nijak zvláště problematická. U 96 výskytů konsonantu [l] v prětuře nebyla zaznamenána žádná systémová odchylka. Naopak v kodě (v rámci výzkumu se jednalo pouze o poslední slabiku slova³²) se systémové odchylky objevily. V kodě se konsonant [l] vyskytl 160krát, a to zejména jako přičestí minulé u sloves *chtěl bych* [xɛl bɪx], *odpověděl (následuje pauza)* [ɔtpovɛjɛl], *přemýšlel a pak* [přɛmi:ʃlel ʔa pak] či v substantivu *úkol* [u:kol]. Jako systémové odchylky byly identifikovány dvě modifikace.

- **Modifikace – oslabení výslovnosti**

V 36 výskytech (22,5 %) byla aproximanta [l] vyslovena se značným oslabením v artikulaci. Hláskové okolí konsonantu bylo různorodé, vždy však předcházel vokál a následoval konsonant, ráz či pauza. Jednalo se například o slovní spojení *udělal ale* [ujɛlaɭ ʔalɛ], *fotbal* (pauza) [fɔdbaɭ] či *chtěl bych* [xɛɭ bɪx]. Tato odchylka byla rozšířena ve všech třech úrovních, do nichž byli mluvčí rozřazeni. Celkem tak chybovalo 15 mluvčích z 16, tudíž 93,8 % zkoumaných mluvčích, konkrétně se jednalo o všechny 3 mluvčí zařazené do nejnižší úrovně, 6 mluvčích z druhé úrovně (ze 7), a všech 6 mluvčích zařazených do nejpokročilejší úrovně. Naprostá většina z nich vyslovovala aproximantu [l] s oslabením opakovaně.

Důvodů, proč může mít realizace aproximanty pro Vietnamce tak náročná, můžeme nalézt hned několik. Jak již bylo řečeno, laterální aproximanta [l] nepatří mezi konsonanty, které se vyskytují v kodě vietnamské slabiky, mluvčí tak mohou mít tendenci tento konsonant modifikovat právě kvůli tomu, že je pro ně jeho pozice v kodě nepřirozená. Pro nerodilé mluvčí, v jejichž jazyce je pozice [l] v kodě slabiky nepřípustná, se může tento konsonant jevit jako zvláště obtížný.

- **Modifikace – retroflexní výslovnost**

Další systémovou odchylkou byla retroflexní artikulace konsonantu. Mluvčí tedy realizovali alveolární aproximantu [l] pomocí špičky jazyka obrácené dozadu. Aproximanta [l] byla vyslovena retroflexně ve 28 výskytech (17,4 %) a tímto způsobem ji artikulovalo celkem 6

³² viz .kapitola 3. Metoda

mluvčích (37,5 %), z nichž 2 mluvčí (ze 3) mluvčích patřili do první úrovně a 4 mluvčí (ze 7) byli zařazeni do úrovně druhé. Nejčastěji docházelo k retroflexní realizaci laterální aproximanty [l] ve slovech *odpověděl* (*následuje pauza*) [otpovɛjɛɛ], *chtěl bych* [xɛɛl bɪx], či *přemýšlel a pak* [přɛmi:ʃlɛl ʔa pak]. Retroflexní alveolární aproximanta [l] se ve vietnamštině ovšem nevyskytuje, realizace alveolární aproximanty [l] retroflexně je tak opět pravděpodobně snaha o korektní výslovnost konsonantu, jehož pozice v kodě vietnamské slabiky není přípustná.

3. [r] – alveolární vibranta

Výslovnost konsonantu [r] je pro Vietnamce, stejně jako pro studenty některých jiných národností, velice problematická. Primárním předpokladem tedy bylo, že mluvčí budou mít problémy zejména s korektní artikulací. Vibranta [r] se v nahrávkách objevila celkem 240krát a největší potíže dělala vietnamským mluvčím v kodě slabiky, respektive na konci slova, jak již bylo vymezeno v kapitole Metody³³. V kodě se vibranta [r] vyskytla 32krát. Nejčastější odchylkou byla modifikace, kdy byla artikulace konsonantu na konci slova oslabena. Tato odchylka se nejčastěji projevila neúplnou artikulací v podobě oslabení kmitu, absencí kmitu či elize celé hlásky.

- **Modifikace – oslabená artikulace**

Z celkového počtu 32 konsonantů v pozici kody byl konsonant [r] vyslovován s oslabením v 6 případech, což procentuálně představuje 18,8 %. Mluvčí chybovali výhradně ve slovech *pár* [pa:r] a *pozor* [pozor]. Ze zkoumaných 16 mluvčích v těchto slovech chybovali 4 mluvčí (25 %), z nichž pouze jeden patřil do první úrovně (z celkového počtu 3) a ostatní 3 byli zařazeni do úrovně druhé, ve které se objevilo celkem 7 mluvčích. Artikulace konsonantu [r] však podle našeho názoru není nijak limitována pokročilostí studenta češtiny jako cizího jazyka, jelikož jde o artikulačně poměrně složitý konsonant, jež vyslovuje nekorektně i značné množství rodilých mluvčích češtiny. Kvantitativně však tato odchylka do odchylek systémových patří, proto ji zde ponecháváme.

³³ viz kapitola 3. Metoda

aproximanta	změna	odchylka	příklad okolí konsonantu	mluvčí realizující odchytku	%	odlišná realizace %	celkem výskyt ů
KODA							
[j]	[j̥]	oslabení	<i>neboj se</i> [neboj se], <i>čaj</i> (pauza) [tʃḁj]	6	37,5	21,9	32
[l]	[l̠]	oslabení	<i>udělal ale</i> [uɟɛla̠ ʔale], <i>chtěl bych</i> [xɛɫ bɪx]	15	93,8	22,5	160
	[l̠]	modifikace – retroflexní výslovnost	<i>chtěl bych</i> [xɛɫ bɪx], <i>přemýšlel a pak</i> [pɾɛmi:ʃlɛɫ ʔa pak]	6	37,5	17,5	160
[r]	[r̠]	oslabení	<i>pár</i> [pa̠ɾ], <i>pozor</i> [pozɔ̠ɾ]	4	25	18,8	32

Tabulka 13: Odchytky ve výslovnosti aproximant – shrnutí

U aproximant mluvčí nejčastěji realizovali výslovnost oslabeně a kromě toho 37,5 % mluvčích realizovalo alveolární aproximantu [l] retroflexně, tedy tak, že ji vyslovovali pomocí špičky jazyka obrácené dozadu. Všechny tyto odchylky byly zaznamenány na konci slova, kde ve vietnamštině aproximanty nejsou přípustné. Modifikaci jejich realizace jsme tudíž předpokládali již před výzkumem. Zajímavý je však fakt, že mluvčí aproximanty na konci slova opakovaně realizovali oslabeně, jedná se tedy o modifikaci typickou pro realizaci aproximant u vietnamských mluvčích. Dalším překvapením byl relativně vysoký výskyt retroflexní realizace alveolární aproximanty [l], jelikož ve vietnamštině takový konsonant neexistuje. Naopak jsme očekávali výskyt retroflexních frikativ [ʃ] a [z], jež se ve vietnamštině vyskytují. Mluvčí však tyto konsonanty ve svých projevech nerealizovali.

5.2 Vybrané individuální odchylky

Následující výčet zaznamenává vybrané odchylky, které kvantitativně neodpovídaly požadavkům specifikovaným v kapitole 3. Metoda. Tyto odchylky realizovali 3 a méně mluvčích a většinou nedocházelo k žádnému opakování dané odchylky. I přes nízký výskyt jejich realizace by však i tyto odchylky mohly být nápomocné při nácvičce výslovnosti, mnoho z nich má totiž logické opodstatnění v rodném jazyce mluvčích a je vysoce pravděpodobné, že je budou vietnamští mluvčí realizovat i v hodinách češtiny.

5.2.1 Prétura

- **[p] neznělá bilabiální exploziva – znělá výslovnost**

V analyzovaných nahrávkách se objevily 3 případy (1,3 % z 224 výskytů), kdy 3 různí mluvčí vyslovili na pozici prétury neznělou explozivu [p] zněle, tedy jako znělou bilabiální explozivu [b]. K této realizaci došlo ve dvou případech u jednoho mluvčího (ze 3) z první úrovně, jednou byla tato odchylka zaznamenána u mluvčího z druhé úrovně (z celkem 7 mluvčích) a jednou chyboval 1 mluvčí (ze 6) ze třetí úrovně. Jednalo se pouze o dvě slova, která byla takto modifikována: *pozor* [bozor] a *potom* [botom]. Konsonant se tedy vyskytoval v prétuře a následoval vokál [o]. Tato odchylka se dále nijak neopakovala, každý mluvčí ji vyslovil pouze jednou, nebyla ani omezena na pokročilost mluvčích, každý mluvčí totiž zastupoval jinou úroveň. I přes nízkou frekvenci výskytu však lze tuto odchylku zdůvodnit vlivem rodného jazyka mluvčích. Ve vietnamštině se sice vyskytuje neznělá bilabiální exploziva [p], ve slabice ale může stát pouze na pozici kody, na pozici prétury je naopak povolena pouze znělá bilabiální exploziva [b].

- **[c] neznělá palatální exploziva - nahrazení [c] > [t]**

V 5 případech (5,3 % z celkového počtu 95 výskytů na pozici prétury) realizovali mluvčí [c] jako neznělou alveolární explozivu [t]. Jednalo se výhradně o slova *ti* [ti] a *tím* [ti:m]. Neznělou palatální explozivu [c] takto nahradili všichni 3 mluvčí z první úrovně. Důvodem, proč mluvčí z nejméně pokročilé skupiny nevyslovili palatální [c], nýbrž alveolární [t] by mohla být nedostatečná znalost zásad výslovnosti tvrdých a měkkých souhlásek v češtině a také grafická podoba slabiky „ti“, ve které se před vokálem „i“ nepíše hláska „t“, již znají jako neznělou palatální explozivu [c], nýbrž hláska „t“, která se v ostatních případech vyslovuje jako neznělá alveolární exploziva [t].

- **[g] znělá velární exploziva - elize**

Celkem 3 mluvčí v různých slovech znělou velární explozivu [g] nevyslovili vůbec. Jednalo se pouze o 4 případy realizace (6,9 % z celkem 58 výskytů na pozici prétury), slova v konsonantickém shluku *kde* [dɛ], *kdy* [di] a *gramatické* [ramatĩtskɛ:]. Realizace [g] v těchto případech nebyla vůbec patrná. V tomto případě se nejedná o systémovou odchylku, jelikož nebyla frekventovaná dle zásad specifikovaných v kapitole 3. Metoda³⁴. Znělou velární explozivu [g] elidovali dva mluvčí z první úrovně (ze 3) a jeden mluvčí z nejpokročilejší úrovně (ze 6), jenž tuto odchylku opakoval dvakrát. Elize jednoho konsonantu z konsonantického shluku tak je další strategií, jak se vietnamští mluvčí mohou vypořádat s výslovností konsonantických shluků, jež se v jejich rodném jazyce nevyskytují.

- **[s] neznělá alveolární frikativa – elize**

Ve třech případech nebyla neznělá alveolární frikativa [s] v pozici prétury vyslovena. Z celkového počtu zkoumaných mluvčích takto chybovali 2 mluvčí (12,5 %), z nichž jeden byl zařazen do nejméně pokročilé skupiny (ze 3) a druhý naopak do nejpokročilejší (ze 6). Tato odchylka se projevila pouze v jednom slově – *vztažné* [ftaʒnɛ:]. Elize jednoho konsonantu v konsonantickém shluku v prétuře slabiky opět potvrzuje, že vietnamští mluvčí mají s výslovností konsonantických shluků potíže a jako kompenzaci používají například právě elizi jednoho z konsonantů. Slovo *vztažné* [fstaʒnɛ:] bylo všeobecně velice problematické a mluvčí volili různé způsoby, jak konsonantický shluk v prétuře, pro naše účely omezenou pouze na začátek první slabiky slova³⁵, realizovali. Mezi další způsoby realizace patřila výslovnost [staʒnɛ:] či [vtaʒnɛ:].

- **[h] znělá glotální frikativa – neznělá artikulace**

Ačkoliv frikativa [h] nedělala mluvčím žádné zvláštní potíže, dva mluvčí z druhé úrovně (ze 7), opakovaně vyslovili konsonant [h] v pozici prétury výrazně nezněle, oba ve stejné dvojici slov *hotový* [hotovi:] a *ho* [ho]. Tato neznělá výslovnost byla pravděpodobně výsledkem interference z mateřského jazyka, v němž se neznělá glotální frikativa [h] vyskytuje, její znělý protějšek [ɦ] však nikoli. Ve všech 4 výskytech neznělé výslovnosti konsonantu [h] v prétuře následoval vokál [o]. Podle výsledků se však zdá, že i přes výskyt

³⁴ viz kapitola 3. Metoda

³⁵ viz kapitola 3. Metoda

znělé glotální frikativy v konsonantickém inventáři vietnamštiny nemají vietnamští mluvčí s výslovností české znělé glotální frikativy [h] žádné vážnější potíže.

- ***znělá vibranta [r] – proteze (vlození znělé alveolární explozivy [d] před znělou frikativní vibrantu [r])***

Výjimečnou kompenzací pro ulehčení artikulace znělé frikativní alveolární vibranty [r] byla zvolena jedním mluvčím z první úrovně, který před ni vložil v jednom případě znělou alveolární explozivu [d]. Učinil tak ve slově *řekla* [dɾɛkla]. Jak exploziva [d], tak vibranta [r] jsou alveolární a jsou znělé, jejich kombinace pravděpodobně mluvčí ulehčila výslovnost složitěho konsonantu [r] na začátku slova.

5.2.2 Koda

- ***Nahrazení alveolární aproximanty [l] nazálou [n]***

V 5 případech byla aproximanta [l] v pozici kody nahrazena alveolární nazálou [n], což představuje 3,1 % z celkového výskytu aproximanty [l] v pozici kody. Chybovalo 5 různých mluvčích (31,25 %), z nichž 1 mluvčí patří do první úrovně (ze 3), 2 patřili do druhé úrovně (ze 7), a dva do nejpokročilejší úrovně (ze 6). Důvodů pro realizaci této odchylky může být několik. V rolnických oblastech se totiž stírá rozdíl mezi [l] a [n] nehledě na hláskové okolí. Je tak možné, že mluvčí, již tuto odchylku realizovali ve zkoumaných textech, pochází ze rolnické oblasti Vietnamu a vlivem nepozornosti se tak dopustili této záměny. Kromě toho není v kodě vietnamské slabiky povolena aproximanta [l], jako jeden z povolených konsonantů se však v kodě vyskytuje alveolární nazála [n] a velární nazála [ŋ], které se obě vyslovují bez vypuštění závěru. I analyzovaní mluvčí realizovali nahrazenou alveolární nazálu [n] bez vypuštění závěru, často i lehce velarizovanou. Proti tomuto argumentu však hovoří fakt, že všichni mluvčí chybovali ve výslovnosti totožného slova *úkol* [u:kol]. Vzhledem k tomu, že v kodě slabiky již ani jeden tuto odchylku nerealizoval, je stejně tak možné, že mluvčí slovo pouze chybně přečetli jako *úkon* [u:kon], a právě kvůli tomu byla tato odchylka zařazena jako individuální.

- ***[ʃ] / [ʒ] neznělá / znělá postalveolární frikativa – náhrada – [ʃ] / [ʒ] > [t]***

V 5 případech (9,4 %) se vyskytla náhrada frikativ [ʃ] a [ʒ] za explozivu [t]. Třikrát byla pak následně tato exploziva vyslovena bez exploze, tedy sekundární odchylkou se stala modifikace výslovnost bez exploze. Mluvčí nahrazovali postalveolární frikativy [ʃ] [ʒ] ve

slovním spojení *už máš hotový* [u̯^h ma̯^h fotovi:] (s drobnými pauzami) a ve spojení *až budu* [a̯^h budu]. Slovo *máš* [ma:̯^h] bylo realizováno s náhradou za [t̯^h] pouze jednou, nejfrekventovanější změna byla právě ve slově *už*. Tuto odchylku vyslovili 2 zkoumaní mluvčí (12,5 %), oba tuto odchylku realizovali opakovaně. Oba mluvčí byli zařazeni do první úrovně, ve které se vyskytovali celkem 3 mluvčí. Pokročilejší mluvčí se této náhrady neúčastnili. Náhrada [ʒ] za [t], případně [t̯^h], není zcela překvapivá, jelikož postalveolární frikativy ve vietnamštině neexistují, pouze retroflexivy [ʂ] [ʐ], ale z již výše zmíněného popisu vietnamské slabiky je zřejmé, že v kodě vietnamské slabiky se žádná frikativa vyskytovat nemůže, neznělá alveolární exploziva [t] však ano, navíc je realizována s nevypuštěným závěrem. Mluvčí tak ze zkušeností z vlastní mateřštiny nahradili frikativu explozivou, dokonce ji v některých případech vyslovili bez exploze, stejně jako ve svém rodném jazyce.

hláska	změna	odchylka	příklad, okolí konsonantu	mluvčí realizující odchylku	%	odlišná realizace %	celkem výskytů
PRÉTURA							
[p]	[b]	znělá výslovnost	<i>pozor</i> [bozor] <i>potom</i> [botom].	3	18,8	1,3	224
[c]	[t]	náhrada	<i>ti</i> [ti], <i>tím</i> [ti:m]	3	18,8	5,3	95
[g]		elize	<i>kde</i> [dɛ], <i>kdy</i> [di]	3	18,8	6,9	58
[s]		elize	<i>vztažné</i> [ftaʒne:]	2	12,5	1,4 %	209
[h]	[h]	neznělá výslovnost	<i>hotový</i> [hotovi:], <i>ho</i> [ho]	2	12,5	5 %	80
[r]	[dʀ]	proteze	<i>řekla</i> [dʀekla]	1	6,3	3,1 %	32
KODA							
[l]	[n]	náhrada	<i>úkol</i> [u:kon]	5	31,3	3,1	160
[ʒ] / [ʃ]	[t]/[t̯ ^h]	náhrada	<i>už máš hotový</i> [u̯ ^h ma̯ ^h fotovi:]	2	12,5	9,4	53

Tabulka 14: Vybrané individuální odchylky – shrnutí

Nejčastější individuální odchylky byly realizovány na začátku slova. Do individuálních odchylek byly zařazeny ty odchylky, které byly realizovány 3 a méně mluvčími a často

nebyly opakovány, v několika případech se však jednalo o další rozdílnou realizaci slova či hláskové kombinace, jež byla zmíněna již v kapitole 4.1., jako například konsonantické shluky ve slovech *kde* [gde], *kdy* [gdɪ] či *vztažné* [fstazne:]. Mluvčí si realizaci konsonantických shluků na začátku slova ojediněle ulehčovali elizí jednoho z konsonantů. V jedinečném případě došlo k protezi ve slově *řekla* [dɾɛkla] pro ulehčení realizace znělé frikativní vibranty [ɾ].

Překvapením byl relativně nízký výskyt realizace neznělé bilabiální explozivy [p] zněle, jež se v préture, tedy i na začátku slova, ve vietnamštině nevyskytuje, jeho znělý protějšek se však v préture vietnamské slabiky objevuje, navíc má podle odborníků implozivní charakter a vyslovuje se jako [b]. Takovou odchylku jsme však v analýze nezaznamenali. Naopak mluvčí neměli s realizací žádné potíže, možná proto, že neznělá bilabiální exploziva [p] je přípustná v kodě slabiky, s její grafickou podobou jsou tak vietnamští mluvčí seznámeni již z rodného jazyka.

Stejně tak překvapivý byl nízký výskyt desonorizace znělé glotální frikativy [ɦ]. Ve vietnamštině se totiž vyskytuje jen neznělá glotální frikativa [h] a je přípustná pouze v préture slabiky. Mluvčí však realizaci jejího znělého protějšku neměli zpravidla žádné potíže.

5.3 Nejfrekventovanější odchylky

Jak napovídají výsledky, vietnamští mluvčí se nejčastěji odchylovali v realizaci konsonantů na konci slova. Tyto odchylky byly také pro autorku perceptivně nejvíce rušivé. Výslovnost neznělé alveolární explozivy [t] bez exploze realizovali všichni mluvčí, tedy i ti nejpokročilejší. Další explozivy byly realizovány bez exploze také velice často: znělou velární explozivu [g] takto realizovalo 81,3 % mluvčích, neznělou velární explozivu [k] zase 62,5 % mluvčích.

Další perceptivně rušivá odchylka byla náhrada znělé velární frikativy [ɣ] (jež je poziční variantou frikativy [x]) neznělou velární explozivou [k], v několika případech realizovanou také bez exploze. Tyto odchylky byly realizovány vlivem rodného jazyka mluvčích, jelikož v kodě vietnamské slabiky jsou přípustné jen nazály [m n ŋ] a neznělé explozivy [p t k], navíc jsou všechny tyto finální konsonanty na pozici kody realizovány s nevypuštěným závěrem.

Mezi méně perceptivně nápadné odchylky, které však mluvčí velice často realizovali, patřilo oslabení výslovnosti alveolární aproximanty [l] a desonorizace znělé postalveolární frikativy [ʒ].

V průměru mluvčí nerealizovali odchylky v tak vysokém počtu jako v kodě, pouze dvě odchylky byly realizovány více než polovinou mluvčích, v ostatních případech realizovalo odchylku 50 % a méně mluvčích. Mezi percepčně více rušivé odchylky patřila náhrada neznělé frikativní vibranty [r̥] za neznělou postalveolární frikativu [ʒ], a to výhradně v kombinaci konsonantů „př“. Tuto odchylku realizovalo 56,3 % mluvčích. Polovina mluvčích realizovala počáteční [f] zněle jako [v], a to opět v konsonantických skupinách obsahujících písmeno „v“ a další neznělý obstruent (či obstruenty). Poslední nápadnější odchylka byla zaznamenána při výslovnosti neznělé alveolární afrikáty [ts̺], kterou 50 % mluvčích realizovalo jako neznělou alveolární frikativu [s].

Zbylé odchylky nemusí rodilému mluvčímu češtiny připadat příliš rušivé. Desonorizace znělé frikativní vibranty [r̥] byla vůbec nejčastější odchylkou v pozici prétury, avšak jak již bylo řečeno výše (viz oddíl 5.1.2), i rodilí mluvčí realizují [r̥] nezněle, a to zejména v intervokální pozici. Stejně tak náhrada znělé alveolární explozivy [d] švihem [ɾ] v konsonantickém shluku nemusí působit tak rušivě jako předchozí odchylky.

Nejčastěji realizované odchylky na začátku slova byly způsobeny snahou realizovat konsonanty či konsonantické shluky, jež se ve vietnamštině nevyskytují. Zatímco neznámé a artikulačně složité konsonanty mluvčí nahrazovali za konsonanty jiné, v souhláskových skupinách na začátku slov byli pravděpodobně ovlivněni jejich grafickou podobou a neasimilovali jejich znělost.

hláska	změna	odchylka	příklad, okolí konsonantu	mluvčí realizující odchylku	%	odlišná realizace %	celkem výtů
KODA							
[t]	[t̥]	bez exploze	<i>hrát fotbal</i> [hra:t̥ fɔtbal]	16	100	257	51
[l]	[l̥]	oslabení	<i>udělal ale</i> [ujɛla:l̥ ʔale], <i>chtěl bych</i> [xɛɕ]	15	93,8	22,5	160

			bɪx]				
[ʒ]	[ʃ]	modifikace – desonorizace	<i>až budu</i> [aʃ budu]	12	75	43,2	44
[g]	[g̃]	bez exploze	<i>jak dlouho</i> [jaḡ dlouho]	13	81,3	81,3	16
[k]	[k]	bez exploze	<i>pak odpověděl</i> [paḱ ʔotpovjɛɛl]	10	62,5	62,5	16
[ɣ]	[k]	náhrada (+ výslovnost [k] bez exploze)	<i>mohlo jich být</i> [moɦlo jɪḱi:ɪt]	8	50	28,9	45
PRÉTURA							
[r]	[r̃]	modifikace desonorizace	<i>Řihovou</i> [ɾi:ɦovou] <i>řekla</i> [ɾɛkla]	9	56,3	43,8	32
[ɾ]	[ʃ]	nahrazení	<i>před</i> [pʃɛt], <i>přifouknout</i> [pʃifouknout], <i>přemýšlel</i> [pʃɛmi:ʃlɛl]	9	56,3	31,3	64
[d]	[r]	nahrazení	<i>kdy</i> [grɪ], <i>kde</i> [grɛ]	8	50	140	9,4
[f]	[v]	modifikace – znělá výslovnost	<i>včera</i> [vʃɛra], <i>vztažné</i> [vztaʒnɛ:]	8	50	12,5	80
[ts̃]	[s]	nahrazení	<i>citrony</i> [sitro:ni]	8	50	34,4	32

Tabulka 15: Nejfrekventovanější odchylky

5.4 Nejrizikovější konsonanty a hláskové kombinace pro vietnamské mluvčí

Mluvčí z první úrovně měli všeobecně potíže se všemi kategoriemi odchylek. Nejčastěji však v préture realizovali neznělou labiodentální frikativu [f] jako [v], a to zejména v konsonantickém shluku (například *vztažné* [vztaʒnɛ:], nejčastěji také mezi konsonanty vkládali vokál šva [ə] (stejně slovo *vztažné* kupříkladu realizovali jako [vəztaʒnɛ:]). Další

odchylna, již nejčastěji realizovali mluvčí právě z první úrovně, byla náhrada konsonantu švihem [r], a to zejména v kombinaci neznělé velární explozivy [k] a znělé alveolární explozivy [d] *kdy* [grɪ], *kde* [grɛ]. V kodě mluvčí z první úrovně realizovali explozivy bez exploze či některé konsonanty elidovali (*hotov* [hoto]). Obě tyto odchylky představují interferenci z rodného jazyka. Ve vietnamštině se kromě nazál [m n ŋ] mohou v kodě slabiky vyskytovat i neznělé explozivy [p t k], všechny tyto konsonanty jsou však realizované s nevypuštěným závěrem. Mluvčí tak na konci slova buď realizovali nevypuštěný závěr, nebo konsonant, který v kodě vietnamské slabiky být nemůže, elidovali. Dalším problematickým konsonantem byla neznělá glotální frikativa [x] a její znělá poziční varianta [ɣ]. Ve vietnamštině sice existuje písmeno „ch“, dokonce se vyskytuje i v kodě slabiky, vyslovuje se ale jako neznělá velární exploziva realizovaná s nevypuštěným závěrem [k̄]. Mluvčí z první úrovně tak například realizovali slovní spojení *bych začít* jako [bɪk̄ɪzát̄i:t̄], či *mohlo jich být* jako [mohlo jik̄ibi:t̄].

Mluvčí z druhé úrovně realizovali stejné odchylky jako mluvčí z první úrovně, ne však v takové míře. Stejně jako u mluvčích z první úrovně, i u mluvčích z druhé úrovně se vyskytovala realizace neznělé labiodentální frikativy [f] zněle jako [v] v průtře v konsonantickém shluku, v kodě naopak [f] elidovali (*hotov* [hoto]). V kodě naprostá většina mluvčích z druhé úrovně realizovala explozivy bez exploze a velární frikativy [x] a [ɣ] mluvčí realizovali jako neznělou velární explozivu s nevypuštěným závěrem [k̄]. Navíc také velice často realizovali znělou alveolární frikativu [ʒ] nezněle jako [ʃ], například ve slovním spojení *až budu*, které vyslovovali jako [aʃ budu]. V kodě slabiky měli mluvčí z druhé úrovně tendence vyslovovat alveolární aproximantu [l] retroflexně. Tuto odchylku mluvčí opět sdíleli s mluvčími z první úrovně. Tato odchylka však nemá své odůvodnění v rodném jazyku mluvčích, retroflexní aproximanta [l] totiž ve vietnamštině neexistuje, pouze retroflexní exploziva [t] a frikativy [z] a [ʒ].

Mluvčí z obou úrovní by se měli zaměřit na komplexní nácvik výslovnosti, jako příkladný materiál by mohla sloužit učebnice *Čeština pro Vietnamce z klubu Hanoi* (viz podkapitola 3.7). Zvláštní pozornost by pak učitelé měli věnovat výslovnosti konsonantů na konci slov, které budou mluvčí s velkou pravděpodobností elidovat, explozivy pak mohou realizovat bez exploze. Na začátku slov mohou začátečníkům dělat potíže konsonantické shluky, jež mohou zjednodušovat pomocí elize jednoho z konsonantů, mohou však také vyslovit konsonantický shluk, aniž by aplikovali asimilaci znělosti.

Mluvčí ze třetí úrovně byli velice pokročilí a realizovali odchylky jen výjimečně, většinou nějakou z výše uvedených odchylek realizovali pouze jednotlivci. Všichni nejpokročilejší mluvčí zařazení do výzkumu realizovali explozivy v kodě bez exploze, což byla vůbec nejfrekventovanější odchylka. Kromě toho mluvčí realizovali znělou alveolární frikativu [ʒ] nezněle jako [ʃ], stejně jako mluvčí z druhé úrovně. Dále měli, stejně jako mluvčí z obou předchozích skupin, potíže s výslovností neznělé frikativní vibranty [ɹ̥], kterou realizovali jako [ʃ]. I když je výslovnost takto pokročilých mluvčích na první poslech velice přirozená, mohli by se kupříkladu zaměřit na rozlišování a realizaci znělých a neznělých konsonantů, např. ve slovech s minimálními páry (několik cvičení je opět dostupných v učebnici *Čeština pro Vietnamce z klubu Hanoi*). Dále by pro pokročilé mluvčí mohl být přínosný nácvik správné artikulace složitějších konsonantů (zejména hlásky „ř“) v různém hláskovém okolí. Takto pokročilí studenti by mimo jiné měli být lépe poučeni i asimilaci znělosti a procvičovat asimilaci přes hranici slova.

Podle předpokladů dělaly zkoumaným mluvčím ze všech 3 úrovní pokročilosti největší potíže konsonantické shluky v préture slabiky, v tomto výzkumu byla prétura omezena pouze na první slabiku na začátku slova³⁶. Nejproblematičtější slova byla slova obsahující kombinaci dvou frikativ a explozivy *vztažné* [fstazne:], frikativy a afrikáty *včera* [ftʃera] či dvou exploziv *kde* [gdɛ]. Mluvčí pravděpodobně neaplikovali zásady asimilace znělosti v češtině, docházelo tak buď k desonorizaci nebo naopak znělé výslovnosti konsonantů. U konsonantických shluků obsahující více než dva konsonanty (např. ve slově *vztažné* [fstazne:], ale i ve slově *včera* [ftʃera]) mluvčí vkládali vokál šva [ə], docházelo tak k epentezi, či naopak elidovali jeden z konsonantů.

Pro vietnamské mluvčí všech úrovní jsou podle výsledků výzkumu nejrizikovější explozivy v pozici kody, v našem výzkumu byly však zkoumány pouze konsonanty vyskytující se na konci slova³⁷. Mluvčí ze všech úrovní pokročilosti opakovaně realizovali neznělé explozivy bez exploze, stejně jako je tomu v jejich rodném jazyce. Jako nejrizikovější slova se tak jeví kupříkladu infinitivy sloves. V této pozici mohou mluvčí konečnou neznělou alveolární explozivu [t] také elidovat, jak se potvrdilo i ve výzkumu.

Kromě toho všichni mluvčí velice často vyslovovali aproximanty oslabeně, a to výhradně v kodě slabiky. Nejvíce pak byla oslabena artikulace alveolární aproximanty [l], v hodinách češtiny by se nestudenti mohli zaměřit např. na výslovnost l-ového přičestí sloves.

³⁶ viz kapitola 3. Metoda

³⁷ viz kapitola 3. Metoda

Výsledky ukázaly, že další potenciálně rizikové konsonanty jsou i alveolární a postalveolární afrikáty, jež nemají ve vietnamštině zastoupení. Zkoumaní mluvčí nejčastěji realizovali afrikáty jako frikativy. V průtahu tak vyslovovali neznělou alveolární afrikátu [tʃ] jako neznělou alveolární frikativu [s], neznělou postalveolární afrikátu [tʃ̠] jako neznělou postalveolární frikativu [ʃ̠] a v kodě znělou alveolární afrikátu [dʒ] jako alveolární frikativu [z].

6. ZÁVĚR

Diplomová práce se zabývala realizací konsonantů v mluvě vietnamských rodilých mluvčích. Cílem práce bylo zjistit, jaké české konsonanty a konsonantické shluky jsou pro vietnamské mluvčí nejrizikovější a jak se v jejich realizaci mohou odchylovat.

Předpokladem bylo, že vietnamští mluvčí budou nejčastěji realizovat odchylky při výslovnosti konsonantů, jež nemají v jejich rodném jazyce zastoupení, tedy afrikáty [tʃ], [dʒ], [tʃ], [dʒ], velární exploziva [g], palatální explozivy [c] a [ɟ], postalveolární frikativy [ʃ], [ʒ], frikativní vibranta [r] a vibrantu [r] a mimo jiné také aproximanta [j]. Jako rizikové jsme také označili slabiky obsahující slabikotvorné konsonanty [r] a [l], jelikož jsou jádra slabiky obsahující konsonant ve vietnamštině nepřipustná.

Dále jsme předpokládali, že potenciálně problematické mohou být i konsonanty, jež se v češtině i vietnamštině vyslovují stejně či podobně, ve vietnamštině jsou však zapisovány jinými písmeny. Jedná se zejména o spřežku „ch“, jež se vyslovuje jako alveopalatální afrikáta [tʃ] či palatální exploziva [c] v iniciální pozici a jako neznělá velární exploziva [k], jež se ve finální pozici ve slabice realizuje s nevypuštěným závěrem, dále písmeno „c“, které se v iniciální pozici vyslovuje jako [k], písmeno „g“ či slabiku „gi“, které se ve vietnamštině vyslovují jako [z] (písmeno „g“ se kromě toho může též vyslovovat jako znělá glotální frikativa [ɣ]) a písmeno „r“, jež se vyslovuje jako znělá retroflexní frikativa [ʒ].

Kromě toho jsme očekávali, že ve výzkumné části práce u vietnamských mluvčích dojde k výslovnosti exploziv v pozici kody bez exploze a stejně tak možné nahrazování konsonantů v kodě za konsonanty, které se na této pozici ve vietnamštině vyskytovat nemohou. V průběhu jsme očekávali odchylky při výslovnosti konsonantických shluků, které ve vietnamské slabice také nejsou povoleny.

Následná analýza učebnic češtiny pro cizince ukázala, že výslovnosti není věnována dostatečná pozornost ani v učebnicích pro začátečníky, ani pro pokročilé studenty. Většinou se na začátku učebnic objevil popis české abecedy, popř. pár poznámek o českých hláskách a jejich výslovnosti, v některých případech také o asimilaci znělosti. Následovalo sice několik cvičení, v dalších lekcích se však cvičení zaměřená na výslovnost pravidelně nevyskytovala. Pro srovnání jsme analyzovali i učebnici určenou pro vietnamské mluvčí – Čeština pro Vietnamce z klubu Hanoi, jež se soustavně zaměřovala na procvičování výslovnosti a pro

Vietnamce problematických konsonantů. Jako poslední byla analyzována učebnice angličtiny New English File 3rd. edition, určená pokročilým mluvčím. V této učebnici je v každé lekci věnováno jedno krátké cvičení právě výslovnosti. V učebnicích jiných jazyků je tedy, na rozdíl od učebnic češtiny jako cizího jazyka, věnována soustavná pozornost výslovnosti, a to i v učebnicích určených pro pokročilé studenty.

Samotný výzkum byl založen na analýze 16 nahrávek rodilých vietnamských mluvčích metodou pečlivého poslechu za podpory programu Praat. Výsledkem byla identifikace, charakteristika, kategorizace a kvantifikace odchylek od běžné české výslovnosti podle konkrétních způsobů realizací.

Jako systémové odchylky byly označeny takové odchylky, které realizovalo 25 % mluvčích a více. Jako individuální odchylky byly chápány odchylky realizované 3 mluvčími a méně. Odchylky byly rozděleny do 4 kategorií – modifikace, nahrazení, elize a epenteze.

U exploziv v pozici prétury mluvčí nejčastěji nahrazovali explozivu za jiný konsonant. Exploziva [c] byla v intervokalické pozici nahrazena afrikátou [tʃ] (vlivem interference z rodného jazyka) nebo [tʃ̥], v konsonantickém shluku „gd“, vyskytujícím se v prétuře, bylo zaznamenáno nahrazení [d] švihem [ɾ]. Znělá velární exploziva [g] byla v této kombinaci několika mluvčími vyslovována nezněle jako [k].

V kodě byly explozivy nejčastěji vyslovovány bez exploze, další zaznamenanou odchylkou byla úplná elize konsonantu na konci slova. Tento typ odchylky je zapříčiněn interferencí z rodného jazyka. V kodě vietnamské slabiky se totiž může vyskytovat pouze 6 konsonantů – nazály [m n ŋ] a dále neznělé explozivy [p t k], všechny tyto konsonanty jsou realizovány s nevypuštěným závěrem.

U frikativ byly v prétuře nejčastější odchylky ve výslovnosti znělé alveolární vibranty [r] a jejího neznělého protějšku [r̥]. Více než polovina mluvčích vyslovovala znělé [r] nezněle jako [r̥], naopak neznělé [r̥] mluvčí nejčastěji vyslovovali jako neznělou postalveolární frikativu [ʃ], a to výhradně v konsonantickém shluku „př“. Kombinaci hlásek „vz“ ve slově *vztažené* mluvčí realizovali jako [vztaʒne:], pravděpodobně vlivem grafické podoby slova.

V kodě mluvčí nejčastěji vyslovovali znělou postalveolární frikativu [ʒ] jako její neznělý protějšek [ʃ], dále pak nahrazovali znělou glotální frikativu [ɣ] za neznělou velární frikativu [k] a tu pak v několika případech vyslovili bez exploze. V několika případech došlo k elizi neznělé labiodentální frikativy [f] na konci slova.

Vietnamští mluvčí se s artikulací afrikát, jež ve vietnamštině nemají zastoupení, vypořádali jejich nahrazením frikativami, které se ve vietnamštině vyskytují. Neznělá alveolární afrikáta [tʃ] byla nahrazována neznělou alveolární frikativou [s], neznělá postalveolární afrikáta [tʃ̠] byla nahrazována za neznělou postalveolární frikativu [ʃ] a znělá alveolární afrikáta [dʒ], vyskytující se v kodě, byla nahrazována znělou alveolární frikativou [z], ale také jejím neznělým protějškem [s]. Ve vietnamštině alveolární afrikáty nevyskytují, pouze alveopalatální afrikáta [tʃ] (kterou překvapivě místo afrikát nerealizovali), alveolární frikativy však v repertoáru vietnamských konsonantů své zastoupení mají.

Aproximanty mluvčí modifikovali pouze v kodě. Všechny aproximanty byly vyslovovány oslabeně, a kromě toho 37,5 % mluvčích realizovalo alveolární aproximantu [l] retroflexně, tedy tak, že ji vyslovovali pomocí špičky jazyka obrácené dozadu. Aproximanty v kodě slabiky nejsou ve vietnamštině přípustné, je tedy možné, že mluvčí měli problém s jejich realizací právě kvůli vlivu jejich rodného jazyka.

Očekávali jsme, že mluvčí budou ovlivněni odlišným zápisem některých konsonantů v češtině a vietnamštině, překvapivě se tak však nestalo. Kupříkladu vůbec nedocházelo k realizaci hlásky „r“ jako retroflexí frikativy [ʒ], či hlásky „g“ jako znělé alveolární frikativy [z].

Individuální odchylky potvrdily, že mluvčí mnohdy volili různé strategie, aby realizovali konsonanty či konsonantické shluky ve slovech. Mluvčí se realizací konsonantických shluků na začátku slova ojedinele ulehčovali elizí jednoho z konsonantů. V jedinečném případě došlo k protezi ve slově *řekla* [dʒekla] pro ulehčení realizace znělé frikativní vibranty [r].

Mezi individuálními odchylkami se objevila i desonorizace znělé glotální frikativy [h]. Vzhledem k tomu, že ve vietnamštině existuje pouze neznělá glotální frikativa [h], očekávali jsme mnohem vyšší výskyt odchylky desonorizace, mluvčí však realizovali znělou glotální frikativu bez větších odchylek.

Podle výsledků výzkumu mezi nejčastější, a tudíž i nejrizikovější konsonanty, patří v kodě explozivy, které mají mluvčí tendenci vyslovovat s nevypuštěným závěrem, dále hláska „ch“ (například ve slově *bych*), která je ve vietnamštině na konci slabiky realizována jako neznělá velární exploziva [k] bez vypuštěného závěru. Dále mohou mluvčí elidovat konsonanty, které se podle vietnamských fototaktických pravidel v kodě slabiky vyskytovat nemohou (např. realizace slova *hotov* jako [hoto]), nebo je mohou nahrazovat jinými konsonanty, jež sice nemohou stát v kodě slabiky ve vietnamštině, mají však své zastoupení v konsonantickém

inventáři vietnamštiny (např. nahrazení afrikát za frikativy). Aproximanty na konci slova mohou Vietnamci systematicky oslabovat. Mluvčí také soustavně nerealizovali asimilaci znělosti přes hranici slova.

Nejproblematictější konsonantické shluky na pozici prétury jsou kombinace dvou frikativ a exploziv *vztažné* [fstazne:], frikativy a afrikáty *včera* [ftʃera] či dvou exploziv *kde* [gdɛ]. Mluvčí pravděpodobně neaplikovali zásady asimilace znělosti v češtině, docházelo tak buď k desonorizaci nebo naopak znělé výslovnosti konsonantů. U konsonantických shluků obsahující více než dva konsonanty (např. ve slově *vztažné* [fstazne:], ale i ve slově *včera* [ftʃera]) by mohli podle výsledků mluvčí vkládat šva [ə] či jeden z konsonantů elidovat pro ulehčení artikulace.

Vietnamci soustavně realizovali znělé [ɹ] neznělé a v kombinaci „př“ zase neznělé [ɹ̥] realizovali jako postalveolární frikativu [ʃ]. Podle očekávání byla tedy hláska „ř“ problematická pro všechny skupiny mluvčích.

Mluvčí všech úrovní by se v hodinách češtiny měli soustavně zabývat všemi výše zmíněnými problematickými konsonanty a konsonantickými shluky. Kromě toho by bylo vhodné poučit studenty o asimilaci znělosti přes hranici slova a aktivně ji procvičovat.

7. Literatura

CVRČEK, Václav a kol. (2010): *Mluvnice současné češtiny. 1, Jak se píše a jak se mluví*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum.

ČERMÁK, F. (2011): *Jazyk a jazykověda: přehled a slovníky*. Praha: Karolinum.

DUBĚDA, T. (2005): *Jazyky a jejich zvuky: univerzálie a typologie ve fonetice a fonologii*. Praha: Karolinum.

HÁLA, B. (1962): *Uvedení do fonetiky češtiny na obecně fonetickém základě*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.

IČO, Ján (2010): Východiska, podmínky a historie příchodu Vietnamců do ČR (ČSR). In: BAREŠOVÁ (ed.) *Současná problematika východoasijských menšin v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. s. 8-19.

KIRBY, James P. (2011): Vietnamese (Hanoi Vietnamese) In: *Journal of the International Phonetic Association*, 41/3.

MACHAČ, P. (2008): Desonorizace českých intervokálních frikativ. In: J. VOLÍN & J. JANOUŠKOVÁ (Eds.), *AUC Philologica 2/2007, Phonetica Pragensia XI*, Praha: Karolinum, pp. 105-116.

NEKVAPIL, Jiří, SLOBODA, Marián, WAGNER, Peter (2009): *Mnohojazyčnost v České republice. Základní informace*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

NGUYỄN, Đình-Hoà (1997): *Vietnamese*. Londýn: John Benjamins Publishing.

NGUYEN, Phan Canh (1984): *Základy vietnamštiny*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

PALKOVÁ, Zdena (1997): *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum - nakladatelství Univerzity Karlovy.

SLAVICKÁ, Nguyen Thi Binh (2008): *Praktická fonetika vietnamštiny*. Vyd. 1. Praha: Karolinum.

THOMPSON, Laurence (1965): *A Vietnamese reference grammar* (1 ed.), Seattle: University of Washington Press.

VASILJEV, Ivo (2010): Jazyková situace vietnamské komunity v České republice. In: BAREŠOVÁ (ed.) *Současná problematika východoasijských menšin v České republice*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. s. 20-29.

ZÍKOVÁ, M. (2013): Nejčastější výslovnostní chyby v češtině mluvčích slovanských a asijských jazyků. In *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (AUČCJ) 2012*. Praha: Akropolis.

Učebnice:

DOBIÁŠ, Dalibor. (2010): *Mluvme česky: Čítanka = Let's speak Czech!: Reading*. vyd. Praha: Fragment,.

HOLÁ, L. BOŘILOVÁ, P. (2011): *Čeština expres*. Praha: Akropolis.

HOLÁ, L. (2012): *New Czech Step by Step*. Praha: Akropolis.

HOLÁ, L. (2012): *New Czech Step by Step. Activity Book*. Praha: Akropolis.

HOLÁ, L. MALÁ, Z. (2009): *Česky krok za krokem 2*. Praha: Akropolis.

HOLÁ, L. MALÁ, Z. (2012): *Česky krok za krokem 2. Pracovní sešit 1-10*. Praha: Akropolis.

HUKOVÁ, P. NGUY Giang Linh, KOCOUREK, J. (2010): *Čeština pro Vietnamce z klubu Hanoi*. Online přístup: <http://www.inkluzivniskola.cz/content/cestina-pro-vietnamce-z-klubu-hanoi>

NEKOVÁŘOVÁ, Alena. (2008): *Čeština pro život = Czech for life = Tschechisch fürs Leben: 15 moderních konverzačních témat*. 2., opr. vyd. Praha: Akropolis.

OXENDEN, C., KOENIG, L. (2014): *English File Third Edition Upper-Intermediate. Multipack A*. Londýn: OUP ELT.

REMEDIOSOVÁ, Helena a ČECHOVÁ, Elga. (2015): *Chcete mluvit česky? = Ni xiang shuo Jieke yu ma?: lian xi ce = Bạn có muốn nói tiếng Séc không?: vở thực hành: 1. 1. vydání*. Liberec: Harry Putz.

REMEDIOSOVÁ, Helena a ČECHOVÁ, Elga. (2011): *Chcete mluvit česky? = Bạn có muốn nói tiếng Séc không?: khoá học giao tiếp tiếng Séc hiện đại dành cho người nói tiếng Việt: trình độ cơ bản và nâng cao vừa phải: tập 1. 2. vyd. Liberec: Harry Putz.*

REMEDIOSOVÁ, Helena a ČECHOVÁ, Elga. (2005): *Do you want to speak Czech? = Chcete mluvit česky?: text book 1: a communicative course of contemporary Czech for English speakers beginning to intermediate level*. Liberec: Harry Putz.

Internetové zdroje:

<http://www.courseczech.com/>

<http://www.czechstepbystep.cz/>

<http://www.inkluzivniskola.cz/content/cestina-pro-vietnamce-z-klubu-hanoi>

<https://www.vlada.cz/cz>

www.world-statistics.org

8. Příloha 1- Přepis textu

Maminka se zeptala Milana: Milánku, už máš hotový úkol? Kdy ho budeš psát? Milan chvílku přemýšlel a pak odpověděl. Já musím napsat pár souvětí na Říhovou, kde budou nějaké gramatické figle, například vztažné věty, čárky před a a podobně. Vlastně jsem tě chtěl poprosit, jestli mi s tím nepomůžeš. Můžeme se na to mrknout klidně hned, řekla maminka. Jen bych dala vařit vodu na čaj a podívám se, jestli máme citrony. Jak dlouho nám ten úkol zabere? Bude to těžké? No, mají tam být i různé příklady na zastaralou a knižní slovní zásobu. Skoro půlku jsem už ve škole udělal, ale moc dobře mi to nešlo. Až budu hotov, došel bych ti do lékárny pro ten pneumocyt. A potom půjdu hrát fotbal. Včera jsem dal 4 góly. Nebýt Láďových faulů, mohlo jich být víc. Jen míč budu muset přifouknout. Neboj se, dám pozor na auta.